

Національна стратегія розвитку фінансової грамотності до 2030 року

Список скорочень.....	4
-----------------------	---

Розділ I

Стратегічне підґрунтя для підвищення рівня фінансової грамотності та зростання добробуту населення України.....	5
---	---

1.1. Роль фінансової грамотності в забезпеченні добробуту населення.....	5
1.2. Передумови об'єднання зусиль у сфері фінансової грамотності	8
1.3. Поточний стан фінансової грамотності в Україні.....	11

Розділ II

Стратегічне бачення розвитку фінансової грамотності в Україні	18
---	----

2.1. Екосистема фінансової грамотності	18
2.2. Візія, мета та принципи реалізації Національної стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року.....	20
2.3. Стратегічні цілі	23
2.4. Індикатори виконання стратегічних цілей	24

Розділ III

Упровадження Національної стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року	25
--	----

3.1. Модель управління Національною стратегією розвитку фінансової грамотності до 2030 року	25
3.2. Механізм фінансування.....	26
3.3. Ризики реалізації Національної стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року	27

Розділ IV

Дорожня карта реалізації Національної стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року	28
--	----

Список використаних джерел.....	36
---------------------------------	----

Додатки	38
---------------	----

Додаток 1. Глосарій	38
Додаток 2. Найпоширеніші ситуації, що потребують ухвалення фінансових рішень упродовж життя	40
Додаток 3. Онлайн-ресурси з фінансової грамотності	42

Список скорочень

ОЕСР	Організація економічного співробітництва та розвитку (англійською мовою Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD)
ОЕСР/ММФО	Міжнародна мережа фінансової освіти Організації економічного співробітництва та розвитку (англійською мовою OECD International Network on Financial Education, OECD/INFE)
USAID	Агентство США з міжнародного розвитку (англійською мовою U.S. Agency for International Development)
ВПО	внутрішньо переміщені особи
Кіберполіція	Департамент кіберполіції Національної поліції України
Мінветеранів	Міністерство у справах ветеранів України
Мінекономіки	Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України
Міноборони	Міністерство оборони України
Мінцифри	Міністерство цифрової трансформації України
МОМ	Міжнародна організація з міграції (англійською мовою International Organization for Migration)
МОН	Міністерство освіти і науки України
Музей грошей	Музей грошей Національного банку України
НАБУ	Незалежна асоціація банків України
НБУ	Національний банк України
НКЦПФР	Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку
ОРПЕ	Державна установа "Офіс з розвитку підприємництва та експорту"
Стратегія	Національна стратегія розвитку фінансової грамотності до 2030 року
ФГВФО	Фонд гарантування вкладів фізичних осіб

РОЗДІЛ I

Стратегічне підґрунтя для підвищення рівня фінансової грамотності та зростання добробуту населення України

1.1. Роль фінансової грамотності в забезпеченні добробуту населення

Фінансова грамотність – одна з ключових компетентностей, що необхідна кожній людині для успішної життєдіяльності.

Упродовж життя людина постійно вирішує питання, пов'язані з особистими грошима, родинними фінансами або фінансами бізнесу. Такі рішення можуть стосуватися фінансування щоденних потреб, інвестицій в майбутнє, здійснення вибору на ключових етапах життя, за непередбачуваних подій або в умовах невизначеності.

Сукупність знань, вмінь і навичок з управління особистими фінансами – основа фінансової грамотності людини, її фінансові компетентності. Останні набуваються в процесі виховання, навчання, спілкування з рідними, друзями, експертами, через досвід вирішення різноманітних фінансових питань, а також під час користування фінансовими послугами.

В умовах повномасштабної війни, яку росія розпочала проти України 24 лютого 2022 року, вміння та спроможність ухвалювати раціональні фінансові рішення дають змогу українцям забезпечити особисту безпеку, фінансову стійкість родини та власного бізнесу.

Проявом фінансової грамотності населення є фінансова культура. Вона стосується різноманітних моделей поведінки за відповідними напрямками управління особистими фінансами (рис. 1). На її формування впливають доступність фінансових знань, традиції, цінності, норми суспільної етики і моралі щодо вирішення фінансових питань, принципи взаємодії та особливості комунікації між людьми. Ставлення до вирішення фінансових питань, очікування, фінансові звички, щоденні фінансові рішення є свідченням рівня фінансової культури населення.

Для потреб Стратегії використовується визначення терміна "фінансова грамотність", запропоноване ОЕСР, що є загальноприйнятим у міжнародній практиці та закріплене в офіційних документах деяких країн і Європейської комісії¹.

¹ European Commission (2021), Report on the results of the feasibility assessment for the development of a financial competence framework in the EU, https://finance.ec.europa.eu/document/download/8b504dd6-3bef-479f-872d-72105f0bb058_en?filename=210408-report-financial-competence-framework_en.pdf.

Рис. 1. Складові фінансової культури населення

Фінансова грамотність – комплекс знань, вмінь, навичок, ставлення та поведінки людини, потрібних для ухвалення обґрунтованих фінансових рішень і для досягнення в результаті особистого фінансового добробуту².

Це визначення характеризує так звану "базову або побутову фінансову грамотність" – комплекс знань, умінь і навичок, потрібних для ефективного управління особистими фінансами та споживання найпоширеніших фінансових послуг (платіжних, депозитних, кредитних тощо) упродовж всього життя.

Як свідчить міжнародний досвід, системне формування в населення фінансових знань, умінь і навичок з ефективного управління особистими фінансами відбувається завдяки реалізації комплексу освітніх заходів для різних груп населення, упровадженню вивчення спеціалізованих курсів з фінансової грамотності, починаючи з дошкільного віку.

Важливою умовою набуття ґрунтовних фінансових знань і навичок з управління особистими фінансами є практичне закріплення теоретичного матеріалу. Це досягається шляхом проведення тренінгів, під час користування фінансовими послугами, надання фінансовими компаніями вичерпної інформації про умови та вартість їхніх послуг, регулярного використання основних підходів до управління особистими фінансами в повсякденному житті.

Набір специфічних знань, умінь і навичок, які потрібні професійним учасникам фінансового ринку, становить "просунуту" або фахову фінансову грамотність. Остання не є предметом Стратегії, оскільки фахова фінансова грамотність набувається

² OECD (2020), OECD Council Recommendation on Financial Literacy, <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0461>.

під час навчання за спеціалізованими освітніми програмами та поглиблюється в процесі практичної роботи у сфері фінансів. Водночас базова фінансова грамотність безпосередньо впливає на добробут людини, починає формуватися з дитинства, під впливом батьків, оточення і зростає упродовж усього життя.

Фінансова грамотність – запорука фінансової стійкості та фінансового добробуту населення.

Населення може стикатися з різними життєвими ситуаціями, що потребують вирішення фінансових питань: досягнення фінансової самостійності (фінансової незалежності, як-от дітей від батьків), одруження, народження дітей, навчання, переїзд, звільнення, втрата бізнесу, хвороба, втрата годувальника, пенсія тощо. За негативного сценарію розвитку подій важливо забезпечити фінансову стійкість – особисту та своєї родини.

Фінансова стійкість – здатність людей чи домогосподарств протистояти, справлятися та відновлюватися від негативних фінансових шоків³.

Фінансові труднощі (у тому числі шоки) – потенційне джерело виникнення тривоги й стресу в населення, накопичення якого може негативно вплинути на здоров'я, працездатність та якість життя⁴. Тому поглиблення фінансових знань, вмінь і навичок населення сприятиме зниженню тривоги, стресу, зміцненню фінансової стійкості, зростанню продуктивності праці та посиленню впевненості в майбутньому.

Фінансово грамотне населення спроможне ефективно використовувати наявні фінансові ресурси, демонструє навички раціонального споживання, заощадження й інвестування, піклується про захист майна. Фінансово грамотні люди контролюють особисті й родинні фінанси, вчасно ідентифікують шахрайства, ефективно управляють боргами й ризиками, мають достатньо заощаджень, щоб покрити витрати в разі втрати основного джерела доходу або за інших непередбачуваних подій, завчасно піклуються про гідні умови життя, фінансовий добробут у старшому віці.

Населення з вищим рівнем фінансової грамотності краще розуміє особливості функціонування економіки та фінансового сектору країни, а тому спроможне всебічно аналізувати ситуацію перед ухваленням фінансових рішень. Якість фінансових рішень впливає на рівень добробуту людей, добробут їхніх родин та перспективи подальшого особистого розвитку.

Фінансово обізнані та стійкі домогосподарства створюють нові можливості – інвестують, розвивають бізнес, створюють робочі місця. Їхніми здобутками користуються й інші члени громади. Споживання, заощадження, інвестиції стійкого до фінансових / економічних потрясінь населення – усе це сприяє стійкому економічному зростанню країни.

Фінансова грамотність – шлях до зростання фінансової інклюзії населення та появи нових можливостей.

Посилення фінансової грамотності населення країни сприяє:

зростанню рівня довіри до фінансових установ та рівня користування фінансовими послугами. Фінансово обізнане населення розуміється на відмінностях між різноманітними учасниками фінансового ринку, знає, які види фінансових послуг доречні за різних життєвих обставин;

підвищенню рівня користування каналами дистанційного електронного обслуговування під час отримання фінансових послуг (без відвідування відділень банків та небанківських фінансових установ). Таке користування фінансовими послугами, особливо цифровими, дає змогу підвищити зручність управління особистими фінансами;

поінформованості споживачів про свої права, механізми їх захисту; здатності відрізнити шахрайські дії чи удавані фінансові продукти. Фінансово грамотне населення добре усвідомлює права та зобов'язання сторін, що набуваються під час укладання договорів із фінансовими установами;

³ OECD (2021), G20/OECD-INFE Report on supporting financial resilience and transformation through digital financial literacy, <https://www.oecd.org/finance/financial-education/supporting-financial-resilience-and-transformation-through-digital-financial-literacy.htm>.

⁴ Money and Mental Health Policy Institute (2021). The State We're In: Money and Mental Health in A Time of Crisis, <https://www.moneyandmentalhealth.org/wp-content/uploads/2021/11/The-State-Were-In-Report-Nov21.pdf>.

ефективнішому управлінню населенням своїми фінансовими зобов'язаннями, зниженню боргового навантаження. Вчасно погашені попередні борги – це і змога взяти новий кредит (на розвиток бізнесу, поліпшення житлових умов тощо), і зниження рівня проблемної заборгованості в активах фінансових установ;

зростанню фінансової інклюзії населення в цілому завдяки поширенню деякими споживачами власного успішного фінансового досвіду серед своїх близьких, знайомих. Обізнані споживачі – найкращі амбасадори фінансових послуг для інших потенційних споживачів.

Ураховуючи вищезазначені чинники, чим вища фінансова грамотність населення, тим, зокрема, стійкішим є фінансовий сектор країни.

1.2. Передумови об'єднання зусиль у сфері фінансової грамотності

За даними Світового банку, понад 100 країн світу⁵ займаються розвитком фінансової грамотності на засадах системного підходу. Серед країн, які приєдналися до Міжнародної мережі фінансової освіти ОЕСР, більше 40 країн упроваджують стратегію розвитку фінансової грамотності вперше, понад 20 – розробили та реалізують наступні видання. Розроблення стратегії розвитку фінансової грамотності – одна з ключових рекомендацій Ради ОЕСР для забезпечення системного, постійного та скоординованого підвищення фінансової обізнаності населення⁶.

У багатьох країнах формування спеціальної політики та ухвалення національної стратегії або програми підвищення фінансової грамотності стало результатом усвідомлення на найвищому рівні необхідності поглиблення фінансових знань і навичок населення щодо управління особистими фінансами⁷. Серед чинників, що мотивують державні органи до розроблення державної політики з розвитку фінансової грамотності, турбулентність економічного середовища, невизначеність,

кризи, соціальна нерівність, зростаюча складність фінансових послуг, їх цифровізація, зростання кількості випадків та обсягу збитків від шахрайства у фінансовій сфері.

У межах Стратегії під **стратегією розвитку фінансової грамотності** розуміється документ, в якому визначаються довгострокова візія, принципи, ключові напрями докладання зусиль – стратегічні цілі, шляхи їх досягнення з урахуванням потенційних викликів і бар'єрів, а також цільові індикатори, основні завдання й заходи державної політики щодо підвищення фінансової грамотності населення.

Розвиток фінансової грамотності – важливе завдання в контексті євроінтеграційних прагнень українського суспільства, закріплених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС⁸, що, зокрема, стосується слідування європейським цінностям⁹ та досягнення європейських соціальних стандартів якості життя¹⁰.

⁵ World Bank (2021), Building a Financial Education Approach : A Starting Point for Financial Sector Authorities, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/36212>.

⁶ OECD (2020), OECD Council Recommendation on Financial Literacy, <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0461>.

⁷ OECD (2015), OECD/INFE Policy Handbook on the Implementation of National Strategies for Financial Education, <https://www.oecd.org/finance/National-Strategies-Financial-Education-Policy-Handbook.pdf>.

⁸ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27 червня 2014 року, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

⁹ До європейських цінностей належать верховенство права, демократія, права людини, рівність перед законом, свобода. The Treaty of Lisbon, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A12007L%2FTXT>.

¹⁰ Європейська комісія розробила "Європейську опору соціальних прав", яка містить 20 принципів – соціальних стандартів якості життя населення ЄС. European Pillar of Social Rights, <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1606&langId=en>.

Очікувані ефекти від реалізації Стратегії:

зростання рівня фінансової грамотності населення України або збереження її значення на довоєнному рівні;

розвиток якісної та доступної базової фінансової освіти;

удосконалення навичок з управління особистими фінансами, забезпечення фінансової стійкості населення, захисту від фінансового шахрайства;

збільшення рівня довіри населення до фінансових установ, підвищення рівня фінансової інклюзії;

розвиток малого підприємництва;

посилення міжвідомчої співпраці, що сприятиме масштабуванню ініціатив у сфері фінансової грамотності.

В Україні підготовку стратегії розвитку фінансової грамотності розпочав НБУ. Розроблення першого видання стратегії розвитку фінансової грамотності здійснювалось у межах реалізації Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року¹¹ та Стратегії Національного банку України на 2018–2020 роки (стратегічна ціль 6. "Фінансова інклюзія")¹².

У червні 2019 року в межах другого Форуму з фінансової інклюзії НБУ презентував бачення Стратегії фінансової грамотності¹³. Подальшій реалізації першої стратегії розвитку фінансової грамотності сприяло врегулювання у вересні 2019 року повноважень НБУ у сфері фінансової просвіти населення на законодавчому рівні шляхом унесення змін до статті 7 Закону України "Про Національний банк України". До переліку функцій, які виконує НБУ,

додано таку нову функцію, як організація роботи та здійснення заходів з підвищення рівня фінансової грамотності населення¹⁴.

В основу першої стратегії розвитку фінансової грамотності покладено результати Всеукраїнського дослідження рівня фінансової грамотності, фінансової інклюзії та добробуту населення України¹⁵. Це дослідження проводилось у грудні 2018 року Проектом USAID "Трансформація фінансового сектору" у співпраці з НБУ за методологією ОЕСР. Це дало змогу порівняти результат України з результатами інших країн світу та визначити ключові напрями докладання зусиль. У центрі уваги першої стратегії розвитку фінансової грамотності України були діти та молодь – населення з найнижчим рівнем фінансової грамотності.

¹¹ Більше про Комплексну програму розвитку фінансового сектору України до 2020 року за посиланням: <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy/refactoring>.

¹² Більше про Стратегію Національного банку України на період 2018–2020 роки за посиланням: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-natsionalnogo-banku-ukrayini-2018-2020-roki>.

¹³ Більше про бачення НБУ Стратегії фінансової грамотності за посиланням: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-finansovoyi-gramotnosti>.

¹⁴ Закон України від 20 вересня 2019 року № 122-IX "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав споживачів фінансових послуг" за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/122-20#Text>, Закон України від 20 травня 1999 року № 679-XIV "Про Національний банк України" за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>.

¹⁵ USAID (2019), Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні / Проект USAID "Трансформація фінансового сектору", https://talan.bank.gov.ua/uploads/files/Financial-Literacy-Survey-Report_June2019_ua.pdf.

З того часу робота над розвитком фінансової грамотності проводилася в таких чотирьох напрямках:

Робота з педагогами, дітьми та молоддю.

Створено сайт для педагогів – Центр фінансових знань НБУ "Талан", відкрито Школу фінансової грамотності для педагогів "Талан", проводилися освітні кампанії такі, як Всесвітній тиждень грошей (англійською мовою Global Money Week), День гривні, День заощаджень, з метою поширення культури благодійності впроваджено заходи в межах благодійної ініціативи "Щедрий вівторок", проведено в навчальних закладах благодійні ініціативи та інформаційні просвітницькі кампанії;

Сайт з фінансової грамотності "Гаразд".

Створено освітній сайт із фінансової грамотності для дорослого населення "Гаразд", на якому розмістили більше 170 статей у таких шести розділах: гроші, фінансове планування, депозити, кредити, страхування та шахрайство. Також комунікація з користувачами сайту "Гаразд" здійснюється у чотирьох соціальних мережах;

Робота з дорослим населенням.

Проведено такі всеукраїнські інформаційні кампанії з мільйонними охопленнями: "Шахрай гудбай" – для підвищення обізнаності населення у сфері платіжної безпеки, "Анатомія гривні" – про захист банкнот гривні, "Cashless" – про безготівкові розрахунки, "Знай свої права" та "Знай свої права: кредити" – про права споживачів фінансових послуг, "Фінансова оборона України" – про впроваджені зміни на фінансовому ринку у зв'язку з війною;

Робота Музею грошей.

Музей грошей впровадив інноваційний продукт – віртуальну екскурсію Музеєм грошей та Операційною залом НБУ з доповненою реальністю. На базі цієї екскурсії введено новий формат – віртуальна екскурсія з реальним гідом, яка проводиться щоденно. На період пандемії та під час повномасштабної війни Музей грошей проводив лише віртуальні екскурсії, проте з жовтня 2023 року відновлено очні візити організованих груп школярів та студентів.

Важливо зазначити, що поява першої стратегії розвитку фінансової грамотності України у червні 2019 року збіглася із завершенням дослідно-експериментальної роботи з упровадження фінансової грамотності в навчально-виховний процес освітніх закладів у 2012–2019 роках¹⁶. Цей проєкт реалізовувався Інститутом модернізації змісту освіти та Університетом банківської справи за підтримки Міністерства освіти і науки України, НБУ та Проекту USAID "Розвиток фінансового сектору".

За результатами вищезазначеної дослідно-експериментальної роботи фінансова грамотність відповідно до статті 12 Закону України "Про освіту"¹⁷ стала однією з ключових компетентностей Нової української школи, курс "Фінансова грамотність" – обов'язково-вибірковий і вивчається в 10 та 11 класах¹⁸. Також упроваджено деякі пропедевтичні курси за вибором для учнів початкової школи у 2–4 класах та неповної середньої школи у 5–9 класах, підготовлено низку навчально-методичних матеріалів, зокрема "Фінансова грамотність. Фінанси. Що? Чому? Як?" для учнів 10–11 класів¹⁹.

¹⁶ Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 19 липня 2012 року № 828 "Про проведення дослідно-експериментальної роботи на базі загальноосвітніх навчальних закладів та вищих навчальних закладів І–ІІ рівнів акредитації України на 2012–2019 роки" за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0828736-12#Text>.

¹⁷ Стаття 12 Закону України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII "Про освіту", <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

¹⁸ Наказ Міністерства освіти і науки України від 28 листопада 2019 року № 1493 "Про внесення змін до типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня" за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1493729-19#Text>.

¹⁹ Навчальні матеріали "Фінансова грамотність. Фінанси. Що? Чому? Як?" для учнів 10–11 класів за посиланням: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/navchalni-materiali-programi-pidruchniki-ta-navchalno-metodichni-posibniki/navchalni-materiali-finanova-gramotnist-finansi-shcho-chomu-yak-dlya-uchniv-10-11-klasiv>

За підсумками 2020–2021 навчального року фінансову грамотність вивчали понад 17 000 учнів у 2–9 класах та понад 20 000 учнів у 10 (11) класі, а це близько 700 закладів загальної середньої освіти. Водночас, зважаючи на загальну кількість шкіл в Україні, сьогодні можливість здобувати корисні фінансові знання, вміння та навички є в учнів менше 10% українських шкіл.

У лютому 2021 року Міністерство освіти і науки України анонсувало, що дисципліну "Підприємництво і фінансова грамотність" обов'язково вивчатимуть школярі, які навчаються за програмою Нової української школи: із 2025 року – у 8 класах, а з 2026 року – у 9 класах. Ураховуючи зазначене вище, завдання найближчих років – розроблення навчально-методичного забезпечення та підготовки педагогічних працівників, здатних якісно навчати українських школярів основам підприємництва і фінансової грамотності в усіх українських школах²⁰.

Під час реалізації першої стратегії розвитку фінансової грамотності з'явилося чітке розуміння потреби в об'єднанні зусиль усіх зацікавлених сторін з метою охопити заходами з фінансової просвіти не лише дітей і молодь, а й доросле населення. Адже оточення – батьки, рідні, однолітки, друзі, вчителі та викладачі, лідери думок – безпосередньо й суттєво впливають на формування ставлення до грошей та моделі фінансової поведінки молодого покоління.

Важливу роль у розробленні другого видання стратегії розвитку фінансової грамотності відіграли зустрічі з експертами фінансового ринку, представниками закладів освіти, фінансових установ та їх об'єднань, обласних державних адміністрацій та громадських об'єднань. Протягом останніх років про потребу підвищення фінансової грамотності широких верств населення, розроблення спеціалізованих освітніх програм

та навчальних матеріалів наголошувалося на найвищому державному рівні. З огляду на це ухвалення та реалізація Стратегії одночасно сприятиме виконанню таких верхньорівневих державних стратегічних документів, гармонізації та синхронізації з ними:

- Національна економічна стратегія на період до 2030 року, стратегічний напрям 17 "Підприємництво (розвиток підприємництва)"²¹;
- Стратегія розвитку фінансового сектору України, стратегічна ціль 3 "Фінансова система працює на відновлення країни"²²;
- Стратегія Національного банку України, стратегічна ціль 3 "Фінансова система працює на відновлення країни"²³;
- Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, стратегічний напрям 5 "Освітня безбар'єрність"²⁴.

1.3. Поточний стан фінансової грамотності в Україні

Важливими джерелом даних про поточний стан і тенденції розвитку фінансової грамотності населення України є дослідження рівня фінансової

грамотності. Таке дослідження, що проводиться за сприяння USAID (останнє дослідження²⁵ – серпень 2021 року), дає змогу розрахувати індекс

²⁰ Наказ Міністерства освіти і науки України від 19 лютого 2021 року № 235 "Про затвердження типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти" за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-21#Text>.

²¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 року № 179 "Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року" (зі змінами) за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#n25>.

²² Більше про Стратегію розвитку фінансового сектору України за посиланням: <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy>.

²³ Більше про Стратегію Національного банку України за посиланням: <https://bank.gov.ua/ua/about/strategy>.

²⁴ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 року № 366-р "Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року" за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#n73>.

²⁵ USAID (2021), Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні / Проект USAID "Трансформація фінансового сектору", https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf?v=4.

фінансової грамотності населення України та порівняти одержані результати з результатами інших країн, які брали участь у подібних опитуваннях ОЕСР у 2020 році²⁶ та 2016 році²⁷, а також із попередньою хвилею дослідження в Україні в грудні 2018 року²⁸.

Загальнонаціональне дослідження задовольняє статистичні потреби Стратегії не повною мірою, проте таке дослідження є основою для:

- визначення індексу фінансової грамотності;
- підтвердження чи спростування деяких гіпотез про потенційні цільові групи;
- установлення чинників чи інструментів, які найбільше сприяли зростанню рівня фінансової грамотності населення України за досліджуваний період (2018–2021 роки);
- уточнення низки питань, що потребують окремого дослідження.

Під час опитування використовувалася методика ОЕСР: комплексно оцінювалися фінансові знання, ставлення до вирішення різноманітних питань з управління особистими фінансами та фінансова поведінка населення. У дослідженні 2021 року взяли участь 2 040 жителів України віком від 18 до 79 років.

Згідно з дослідженнями, проведеними у 2021 році, рівень фінансової грамотності населення України підвищився за менш ніж три роки. Індекс фінансової грамотності збільшився на 6% – із 11,6 бала (це 55% від його максимального значення – 21 бал) до 12,3 бала (це 58% від максимального значення) – і наблизився до середнього значення для країн, які брали участь у двох останніх опитуваннях ОЕСР та схожі з Україною за соціально-економічними умовами розвитку (рис. 2).

Водночас за рекомендаціями ОЕСР мінімальний цільовий рівень індексу фінансової грамотності становить 14 балів (або 67% від його максимального значення). Відповідний рівень засвідчує наявність у населення базового набору знань, умінь і навичок, потрібних для ефективного управління особистими фінансами.

Недостатня фінансова грамотність – актуальна проблема для багатьох громадян України.

Низький рівень індексу фінансової грамотності спостерігається в усіх без винятку регіонах України, серед жінок і чоловіків, у міській та сільській місцевостях.

В Україні різниця між рівнем фінансової грамотності чоловіків і жінок незначна (12,3 бала та 12,2 бала відповідно). У 2021 році серед чоловіків був трохи кращий результат за загальним індексом фінансової грамотності та за такими компонентами, як знання і ставлення, а серед жінок – за поведінкою.

Водночас в Україні зберігаються суттєві відмінності у фінансовій грамотності різних вікових груп населення. Серед населення 18–79 років найменш фінансово освіченою є молодь у віці 18–24 роки (особливо 18–19 років). Ця група населення ще не встигла набути належного життєвого досвіду, що компенсував би дефіцит фінансових знань, а також здебільшого не мала можливості вивчати основи фінансової грамотності в школі.

Поряд із молоддю низький рівень фінансової грамотності у населення, старшого за 60 років. Цій групі населення важче впоратися з фінансовими шоками, вибудовувати довгострокові фінансові плани, захищатися від шахрайства, адаптуватися до макроекономічних змін, упровадження новітніх технологій та дистанційного формату отримання фінансових послуг.

Загалом кращий результат за всіма компонентами індексу фінансової грамотності був у населення з більшими доходами, вищою освітою, наявністю заощаджень, яке користується різноманітними фінансовими послугами та сучасними інформаційними технологіями.

Фінансова стійкість та добробут населення в умовах повномасштабної війни. Фінансова грамотність впливає на спроможність населення швидко адаптуватися до кризових ситуацій, наявність "фінансової подушки" (заощаджень, фінансового резерву) дає змогу забезпечити мінімальний добробут до відновлення доходів.

²⁶ OECD (2020), OECD/INFE 2020 International Survey of Adult Financial Literacy, www.oecd.org/financial/education/launchoftheoecdinfeglobalfinancialliteracysurveyreport.htm.

²⁷ OECD (2016), OECD/INFE 2016 International Survey of Adult Financial Literacy Competencies, <https://www.oecd.org/financial/education/oecd-infe-survey-adult-financial-literacy-competencies.htm>.

²⁸ USAID (2019), Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні / Проект USAID "Трансформація фінансового сектору", https://talan.bank.gov.ua/uploads/files/Financial-Literacy-Survey-Report_June2019_ua.pdf.

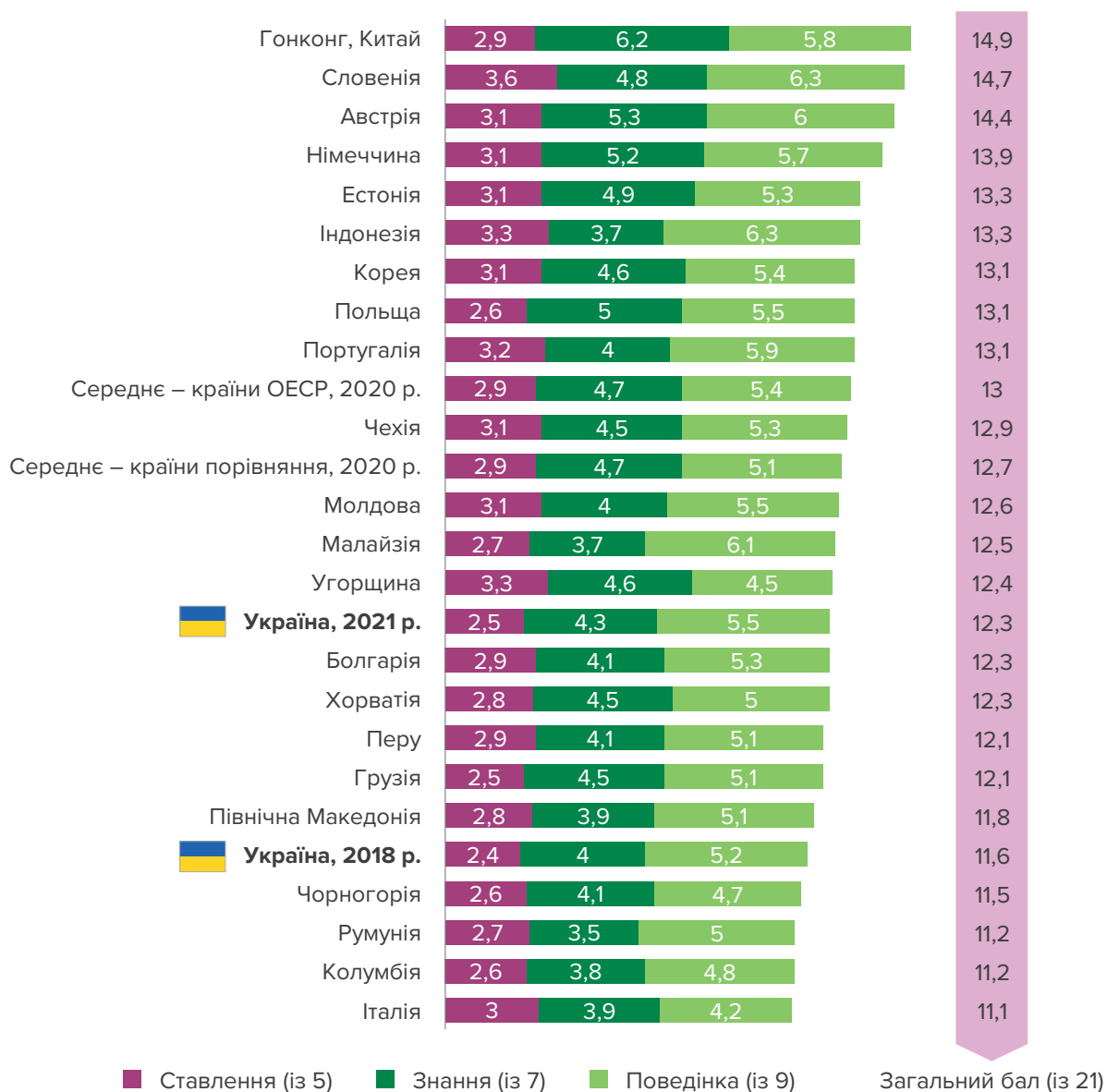

Рис. 2. Індекс фінансової грамотності: Україна та інші країни, бали²⁹

Унаслідок повномасштабної війни росії проти України знищено та пошкоджено багато підприємств та інфраструктурних об'єктів, значна частина населення втратила роботу, житло, близьких (у тому числі годувальників), на всій території України виникла гуманітарна катастрофа, яка є особливо безпрецедентною в регіонах, де ведуться активні бойові дії. Українці живуть в умовах постійної загрози обстрілів, знижується добробут населення, зростає рівень безробіття та бідності.

У грудні 2023 року кількість вимушених мігрантів з України становила понад 6,35 млн осіб³⁰,

або приблизно сьома частина чисельності населення України до початку повномасштабного вторгнення росії. Кількість внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) в Україні станом на листопад 2023 року – понад 3,5 млн осіб³¹. Серед найнагальніших потреб переселенців – фінансова підтримка й забезпечення житлом. За час переміщення заощадження українців зменшуються, фінансова вразливість підвищується. Фінансові труднощі впливають на прийняття рішень населенням щодо майбутнього – переїхати, повернутися або інтегруватися.

²⁹ Складено на основі USAID (2021), Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні / Проект USAID "Трансформація фінансового сектору", https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf?v=4.

³⁰ За даними ООН, <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.

³¹ За даними MOM (2023), Ukraine – Area Baseline Assessment (Raion Level) – Round 31 (December 2023), <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-area-baseline-assessment-raion-level-round-31-december-2023?close=true>.

Повномасштабна агресія росії проти України зумовила погіршення економічної ситуації в країні, що негативно позначилося на добробуті населення. Загалом фінансовий стан – складний. У III кварталі 2023 року 23% населення України економили на харчуванні, що вдвічі більше, ніж у III кварталі 2021 року³². У вересні 2023 року понад 60% українців відчули погіршення свого економічного становища за останні пів року і лише 4% поліпшення³³.

З опитаних НАБУ у вересні 2023 року 33,6% українців оцінювали рівень свого добробуту як поганий, близько 11% зазначали, що ледве зводять кінці з кінцями, грошей не вистачало навіть на базові продукти, а в 36,8% населення грошей вистачало лише на харчування та на придбання необхідних недорогих речей³⁴.

У разі нестачі коштів найчастіше українці використовують банківську кредитну картку, трохи рідше звертаються за безвідсотковими позиками до родичів або знайомих.

До повномасштабної війни росії проти України більшість населення України демонструвала схильність заощаджувати і формувала фінансову "подушку". Однак характер заощаджень був переважно короткостроковим і ледве покривав рекомендований мінімум³⁵.

Заощаджуючи, населення не враховує можливих ризиків, наприклад, вплив інфляції на вартість грошей, адже 59% громадян до 2022 року зберігали свої статки в готівці³⁶. Отже, нагальним є розвиток культури заощаджень в Україні, проведення роз'яснювальної роботи не лише про поведінку

накопичення, а й про забезпечення заощаджень від інфляції, девальвації та їх примноження. Також слід врахувати, що центральний банк, який таргетує інфляцію, зацікавлений у підвищенні рівня фінансової грамотності населення, оскільки вища фінансова грамотність сприяє кращому розумінню інфляційних процесів, підвищує якість прогнозів економічних агентів та закорює інфляційні очікування, що, зрештою, підвищує ефективність монетарної політики центрального банку³⁷.

Впевненість населення в майбутньому пенсійному забезпеченні різнилась. До 2022 року майже три чверті населення (71%) розраховували на пенсію від держави³⁸. Водночас великою проблемою в разі виходу на пенсію є суттєве падіння рівня доходу, оскільки рівень державних пенсій здебільшого невеликий. Так, за даними Пенсійного фонду України, протягом дев'яти місяців 2023 року понад 65% українських пенсіонерів (або близько 7 млн осіб) отримували пенсію в розмірі до 5 000 гривень, а середній розмір пенсій становив 5 350,33 грн, тоді як розмір середньої заробітної плати у вересні 2023 року був у 2,7 раза більший, ніж цей показник і становив 14 518,38 гривень³⁹.

Чим вищий рівень доходу українців, тим впевненість у державному пенсійному страхуванні менша, натомість люди більше розраховують на власні сили. Згідно з дослідженням, проведеним Проектом USAID "Трансформація фінансового сектора" разом із НБУ, працювати після виходу на пенсію планувала третина громадян (33%), 10–15% респондентів розраховували на підтримку родичів та заощадження, близько 5% – на дохід від власного бізнесу або від інших активів; 3% – на одержання пенсії з недержавного пенсійного фонду⁴⁰. Станом

³² НБУ (2023). Інфляційний звіт, жовтень 2023 року за посиланням: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-jovten-2023-roku>.

³³ Рейтинг (2023). Загальнонаціональне опитування № 24 "Настрої та економічне становище населення".

³⁴ НАБУ (2023). Аналіз фінансової поведінки MASS ACTIVE – кредитування: вплив війни (червень-липень, 2023), <https://nabu.ua/ua/vidbulasya-prezentatsiya-doslidzhennya-analiz-finansovoyi-povedinki-mass-active-kredituvannya.html>.

³⁵ Рекомендований мінімальний розмір фінансового резерву: у разі втрати основного джерела доходу обсяг заощаджень повинен покривати витрати однієї людини впродовж трьох місяців, витрати середньостатистичного домогосподарства (у складі двох дорослих та двох неповнолітніх дітей) – упродовж шести місяців.

³⁶ USAID (2021). Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні / Проект USAID "Трансформація фінансового сектора", https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf?v=4.

³⁷ Tsapin, A., Faryna, O. (2024). The role of financial literacy in anchoring inflation expectations: The case of Ukraine. NBU Working Papers, 2/2024. Kyiv: National Bank of Ukraine, https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/WP_2024-02_Tsapin_Faryna.pdf?v=7.

³⁸ USAID (2021). Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні / Проект USAID "Трансформація фінансового сектора", https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf?v=4.

³⁹ Звіт про роботу органів Пенсійного фонду України за дев'ять місяців 2023 року, офіційний сайт Пенсійного фонду України за посиланням: <https://www.pfu.gov.ua/2161614-zvit-pro-robotu-organiv-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-9-misyatsiv-2023-roku/>. Показник середньої заробітної плати за 2023 рік, <https://www.pfu.gov.ua/2158510-pokaznyk-serednoyi-zarobitnoyi-platy-za-2023-rik/>.

⁴⁰ USAID (2021). Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні / Проект USAID "Трансформація фінансового сектора", https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf?v=4.

на 30 вересня 2023 року учасниками недержавних пенсійних фондів було лише 886,8 тис. осіб⁴¹.

Знають про фінансові послуги, але не користуються.

79% українських громадян обізнані щонайменше з п'ятьма фінансовими продуктами⁴². Натомість згідно з дослідженням, проведеним НАБУ у червні-липні 2023 року серед населення віком 18–60 років, у найближчі три місяці планують користуватися новими фінансовими послугами 44% населення. Найбільший інтерес – до кредитних карток, поточних рахунків для зберігання коштів і виконання платіжних операцій та до здійснення операцій з іноземною валютою. ВПО найчастіше цікавляться платіжними картками для соціальних виплат ("єПідтримка", "єВідновлення" тощо), кредитами на житло та придбанням товарів (послуг) у формі оплати з відстроченням або з розстроченням платежу від банку, а вимушені мігранти – переказом коштів за кордон та відкриттям валютних карток (платіжних карток до рахунків в іноземній валюті)⁴³.

Одним зі стримуючих чинників фінансової інклюзії є низький рівень довіри населення до фінансових установ, зумовлений переважно негативним досвідом у минулому. Населення мало обізнане про учасників фінансового ринку, види фінансових послуг, умови їх користування та механізми захисту своїх прав у разі виникнення спірних ситуацій. Зокрема, у грудні 2023 року третина опитаних у межах загальнонаціонального дослідження ФГВФО та Проекту USAID "Інвестиції для стійкості бізнесу" не довіряла банкам, 40% – не тримали свої кошти в банках, майже половина – не знали про систему гарантування вкладів фізичних осіб, а 80% – не знали про граничну суму відшкодування закладами в банках під час дії воєнного стану⁴⁴.

Також недовіру можуть посилювати як недоброчесні дії працівників фінансових установ, так і помилки,

яких допускаються споживачі фінансових послуг через неуважне вивчення істотних умов договорів про надання фінансових послуг до моменту їх підписання.

Найпопулярніші фінансові послуги – платіжні. З опитаних НАБУ 92% українців користуються різноманітними платіжними картками, зокрема зарплатними картками – 63% осіб⁴⁵. За даними НБУ, приблизно кожна четверта активна платіжна картка – токенизована (у смартфоні)⁴⁶.

Кожен сьомий українець зберігає заощадження на поточному рахунку, кожен шостий – на вкладному (депозитному) рахунку. ВПО мають строковий депозит частіше, ніж громадяни України, які користуються тимчасовим захистом за кордоном (12% проти 7%). Однак поточні рахунки для зберігання коштів і виконання платіжних операцій – популярніші й ситуація з їх використанням ВПО та мігрантами майже однакова (18% та 17% відповідно)⁴⁷.

Згідно опитування, проведеного НАБУ, кожен другий українець користується кредитною картою, кожен восьмий – купує товари (послуги) у формі оплати з відстроченням або з розстроченням платежу від банку. Водночас кожен третій зіштовхнувся з труднощами щодо кредитних продуктів. Також спостерігається низький рівень використання автокредитів, іпотечних кредитів, кредитів на розвиток бізнесу та інвестування в цінні папери⁴⁸. Це, зокрема, пов'язано з ризиковістю щодо здійснення інвестицій в умовах повномасштабної війни, порівняно високими процентними ставками за кредитами, з низькою плато- та кредитоспроможністю потенційних позичальників, а також із низьким рівнем обізнаності населення про ці види фінансових послуг та умови їх отримання.

⁴¹ НКЦПФР (2023). Інформація про стан і розвиток недержавного пенсійного забезпечення України станом на 30 вересня 2023 року, <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/#tab-5>.

⁴² USAID (2021), Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні / Проект USAID "Трансформація фінансового сектору", https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf?v=4.

⁴³ НАБУ (2023), Аналіз фінансової поведінки MASS ACTIVE – кредитування: вплив війни (червень-липень, 2023), <https://nabu.ua/ua/vidbulasya-prezentatsiya-doslidzhennya-analiz-finansovoyi-povedinki-mass-active-kredituvannya.html>.

⁴⁴ ФГВФО, USAID (2024), Обізнаність споживачів фінансових послуг про систему гарантування вкладів – 2023, <https://www.fg.gov.ua/storage/files/dgf-opinion-survey-report-march2024-ua.pdf>.

⁴⁵ НАБУ (2023), Аналіз фінансової поведінки MASS ACTIVE – кредитування: вплив війни (червень-липень, 2023), <https://nabu.ua/ua/vidbulasya-prezentatsiya-doslidzhennya-analiz-finansovoyi-povedinki-mass-active-kredituvannya.html>.

⁴⁶ НБУ (2024), Другий рік повномасштабної війни: обсяги безготівкових розрахунків збільшуються, <https://bank.gov.ua/ua/news/all/drugiy-rik-povnomasshtabnoyi-viyni-obsyagi-bezgotivkovih-rozrahunkiv-zrostayut>.

⁴⁷ НАБУ (2023), Аналіз фінансової поведінки MASS ACTIVE – кредитування: вплив війни (червень-липень, 2023), <https://nabu.ua/ua/vidbulasya-prezentatsiya-doslidzhennya-analiz-finansovoyi-povedinki-mass-active-kredituvannya.html>.

⁴⁸ Там само.

Одночасно користувалися кредитами та депозитами (вкладами) кожен десятий українець, а кредитами та інвестиційними продуктами – лише 4% населення. Здебільшого – це зайняте населення, зокрема керівники середньої ланки, спеціалісти та приватні підприємці⁴⁹.

У сучасних умовах українці надають перевагу дистанційному формату отримання фінансових послуг. За чотири роки частка користувачів інтернет-банкінгом серед дорослого населення України збільшилася на чверть – із 55% 2019 року до 80% 2023 року, серед підлітків – на 14% і становила у 2023 році 49%. Також інтернет-банкінг стає популярним серед людей з порушенням слуху: частка користувачів банком у комп'ютері чи смартфоні збільшилася на 19% із 70% у 2019 році до 89% у 2023 році⁵⁰. Цим тенденціям сприяє високий рівень цифровізації індустрії фінансових послуг в Україні, що особливо важливо за поточних безпекових умов.

Серед стримуючих чинників для зростання цифрової фінансової інклюзії населення України – недостатня обізнаність про фінансові послуги, що можна споживати онлайн, низький рівень розвитку цифрових навичок українців, а також пошкодження енергетичної інфраструктури, перебої мобільного та інтернет-зв'язку внаслідок повітряних атак армії РФ.

За даними дослідження, проведеного у 2023 році Мінцифри, найкраще володіють цифровими технологіями молоді люди, а зі збільшенням вікових границь когорти зменшується частка людей із цифровими навичками. Найнижчий рівень цифрової грамотності в населення віком 60–70 років (мають цифрові навички рівня нижче базового – 56,7%, не володіють цифровими технологіями – 17,4%) та 50–59 років (мають цифрові навички рівня нижче базового – 42,5%, не володіють цифровими технологіями – 8,9%)⁵¹.

Низький рівень фінансової та цифрової грамотності робить населення вразливим до шахрайства. Дані НБУ свідчать, що платіжне шахрайство посилилось у 2022 році. Сума збитків банків, торговців та клієнтів від незаконних дій із платіжними картками за 2022 рік зросла на 46% та становила 481 млн грн. Більше ніж половина суми збитків (53%) відбулося через соціальну інженерію (розголошення даних платіжних карток, одноразових паролів для підтвердження операцій, даних для входу до інтернет-банкінгу)⁵².

З початку 2022 року кожен дев'ятий українець (11%) ставав жертвою шахраїв. Користуючись ситуацією та складним становищем громадян, злочинці адаптували шахрайські схеми під сьогодення та ошукували людей, прикидаючись представниками банків чи обіцяючи фінансову допомогу від держави, міжнародних та благодійних організацій. Найчастіше злочинці ошують молодь у віці 18–24 років (14% опитаних) та людей старше 65 років (11,5%)⁵³.

Популярність здійснення переказів та купівлі товарів і послуг через інтернет зумовлює необхідність підвищення рівня цифрової грамотності українців, забезпечення належного рівня захисту власних мобільних пристроїв та поінформованості про види платіжного шахрайства.

45% жителів України не пов'язують обіцянку високих доходів з імовірно високими ризиками, а тому можуть стати жертвами квазіінвестиційних проєктів⁵⁴. Такі проєкти засновані шахраями в "сірих зонах" ринку капіталу, вільних від регулювання та будь-яких гарантій дотримання прав інвестора й відповідальності учасників. Тому надалі залишається актуальним підвищення обізнаності населення про види фінансового шахрайства та безпечні інвестиції.

Населення з низьким рівнем фінансової грамотності, погано розвиненими цифровими навичками та малим досвідом споживання фінансових послуг дистанційно перебуває в зоні ризику фінансового виключення (ексклюзії).

⁴⁹ НАБУ (2023), Аналіз фінансової поведінки MASS ACTIVE – кредитування: вплив війни (червень-липень, 2023), <https://nabu.ua/ua/vidbulasya-prezentatsiya-doslidzhennya-analiz-finansovoyi-povedinki-mass-active-kredituvannya.html>.

⁵⁰ Міністерство цифрової трансформації України (2023), Дослідження цифрових навичок українців. Третя хвиля, <https://osvita.diiia.gov.ua/research>.

⁵¹ Там само.

⁵² НБУ (2023), Результати опитування з платіжної безпеки від НБУ та Опендатабот, <https://bank.gov.ua/ua/news/all/rezultati-opituvannya-vid-nbu-ta-opendatabot-kojen-devyatiy-opitaniy-stavav-jertvoyu-shahrayiv-z-pochatku-voyennogo-stanu>.

⁵³ Там само.

⁵⁴ USAID (2021), Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні / Проєкт USAID "Трансформація фінансового сектору", https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf?v=4.

Запит на підвищення рівня фінансової грамотності в суспільстві високий. 63% українців хотіли б дізнатися, як краще розпоряджатися своїми фінансами, а 79% – щоб їхні діти навчалися фінансової грамотності в школі⁵⁵. Діти також підтримують подібне навчання. Згідно з опитуванням, яке НБУ провів навесні 2023 року серед підлітків 11–18 років, 86% із них вважають, що говорити про гроші в школі потрібно, а розпочинати навчання з фінансової грамотності пропонують ще в дитячому садочку⁵⁶.

Окремим напрямом підвищення рівня фінансової грамотності населення України повинна бути просвітницька робота з населенням, яке бажає займатися підприємництвом. Окремо потрібно зазначити ветеранів російсько-української війни. За результатами опитування, проведеного Українським ветеранським фондом, понад 60% ветеранів та діючих військових хотіли б у майбутньому займатися підприємництвом⁵⁷, тому підвищення фінансових компетентностей допоможе їх ефективнішій реінтеграції та успішному започаткуванню власної справи.

⁵⁵ НБУ (2023), Результати опитування з платіжної безпеки від НБУ та Опендатабот, <https://bank.gov.ua/ua/news/all/rezultati-opituvannya-vid-nbu-ta-opendatabot-kojen-devyatiy-opitaniy-stavav-jertvoyu-shahrayiv-z-pochatku-voyennogo-stanu>.

⁵⁶ НБУ (2023), Опитування з фінансової грамотності серед підлітків 11–18 років в Україні, <https://talan.bank.gov.ua/novyny/rezultati-opituvannia-z-finansovoyi-gramotnosti-dlia-pidlitkiv-11-18-rokiv>.

⁵⁷ Друге анонімне онлайн-опитування серед ветеранів та діючих військовослужбовців "Портрет ветерана. Блок "Потреби ветеранів", <https://veteranfund.com.ua/analitics/opituvanna-6-12-02-2023/>.

РОЗДІЛ II

Стратегічне бачення розвитку фінансової грамотності в Україні

2.1. Екосистема фінансової грамотності

Забезпечення підвищення рівня фінансової грамотності населення України на основі комплексного підходу потребує розвитку в країні екосистеми фінансової грамотності.

Екосистема фінансової грамотності – сфера взаємодії великої кількості різноманітних суб'єктів (установ державної влади, закладів освіти, фінансових установ, експертів фінансового ринку, громадських організацій, медіа тощо) на засадах

співробітництва та конкуренції з метою поширення в суспільстві фінансових знань, формування раціонального ставлення й проактивної поведінки населення під час вирішення фінансових питань, забезпечення фінансової стійкості та зростання добробуту населення України.

Завдання Стратегії – розбудова в Україні якісної, інклюзивної та ефективної екосистеми фінансової грамотності (рис. 3).

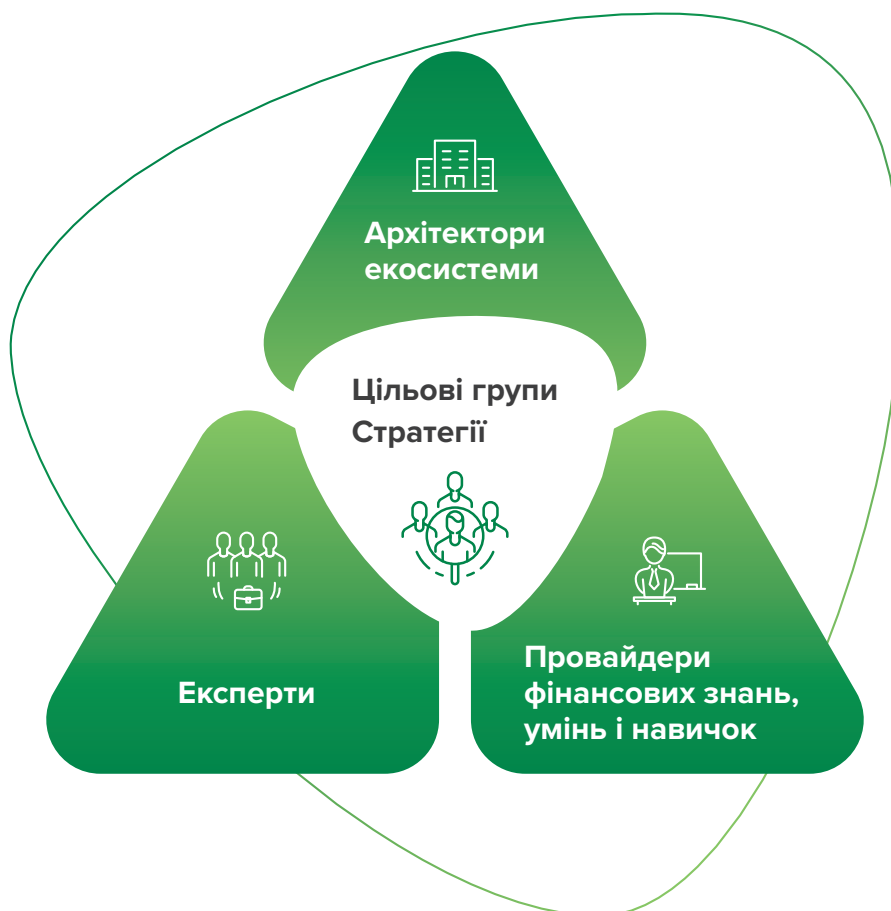

Рис. 3. Модель екосистеми фінансової грамотності в Україні

Ядром екосистеми фінансової грамотності є чотири цільові групи. Це, по-перше, освітяни, як мультиплікатори поширення фінансових знань і навичок; по-друге, діти та молодь, які за крок

до дорослого, самостійного життя і є майбутнім країни; по-третє, доросле населення та підприємці – драйвер розвитку національної економіки (таблиця 1):

Таблиця 1. Склад цільових груп

Цільові групи	Підгрупи
 Діти та молодь (5–24 роки)⁵⁸	- Діти дошкільного та молодшого шкільного віку (5–10 років) - Середня та старша школа (10–18 років) - Студенти закладів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти (15–24 роки) - Діти та молодь, які потребують окремої уваги (сироти, діти з інвалідністю, діти, які потрапили в складні життєві обставини)
 Доросле населення (16+ років)	- Наймані працівники⁵⁹ - Населення деокупованих територій - Внутрішньо переміщені особи - Ветерани - Люди старшого віку
 Підприємці (16+ років)	- Підприємці-початківці - Фізичні особи-підприємці – представники мікробізнесу - Ветерани
 Освітяни	- Педагогічні працівники закладів освіти - Тренери фінансової грамотності (співробітники фінансових установ, соціальні працівники місцевих громад, представники громадських об'єднань)

Для задоволення потреб зазначених цільових груп розбудовуватиметься екосистема фінансової грамотності.

Працюючи з дорослим населенням та підприємцями, окрема увага приділятиметься розвитку фінансових компетентностей ветеранів російсько-української війни, внутрішньо переміщених осіб та жителів деокупованих територій.

Під час планування заходів із підвищення рівня фінансової грамотності необхідно зважати на специфіку кожної групи населення щодо актуальності тем, обставин, коли ухвалюються

фінансові рішення (додаток 2), обсягу та рівня складності інформаційних і навчальних матеріалів, а також обирати найприйнятніші канали комунікації, методи та інструменти навчання. Також навчальні та інформаційні матеріали потребують адаптації для сприйняття інформації особами з порушеннями зору та слуху. Сукупно врахування всіх цих чинників сприятиме зростанню ефективності ініціатив у сфері фінансової грамотності в Україні.

Для цільової групи "Освітяни" також важливо забезпечити розвиток компетентностей щодо сучасних освітніх технологій та методик навчання фінансової грамотності.

⁵⁸ Переважна частина представників цієї цільової групи навчається в освітніх закладах, через які планується реалізовувати заходи з підвищення рівня фінансової обізнаності дітей та молоді. Щодо дітей дошкільного та молодшого шкільного віку планується також залучати до освітнього процесу батьків та родичів старшого віку.

⁵⁹ Розвиток спеціального напрямку – "Підвищення фінансової грамотності на робочому місці".

Архітектори екосистеми – державні установи, які взаємодіють між собою, формуючи державну політику з підвищення рівня фінансової грамотності в Україні, ініціюють та беруть активну участь у розробленні актуальних освітніх сервісів і продуктів.

Провайдери фінансових знань, умінь і навичок – агенти змін, які беруть активну участь у розвитку фінансової грамотності різних цільових груп, безпосередньо контактуючи з населенням та підприємцями під час освітніх заходів, консультування, інформаційних кампаній тощо.

До провайдерів фінансових знань, умінь і навичок належать:

- заклади освіти (дошкільної, шкільної, позашкільної, фахової передвищої, професійної (професійно-технічної), вищої, післядипломної педагогічної);
- навчальні заклади для дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які потребують соціальної допомоги та реабілітації;
- надавачі фінансових послуг та їхні об'єднання;
- інші професійні учасники фінансового ринку та їхні об'єднання;
- соціальні працівники місцевих громад, які працюють з особами з інвалідністю, людьми старшого віку, безробітними, людьми, які потрапили в складні життєві обставини⁶⁰;
- фізичні особи-підприємці, які надають послуги як тренери фінансової грамотності та займаються фінансовим консультуванням;
- молодіжні громадські об'єднання, інші громадські об'єднання, установи та заклади, що працюють з молоддю;
- громадські об'єднання, що працюють з іншими групами населення (з населенням працездатного та пенсійного віку);

- роботодавці;
- лідери думок;
- медіа та інші.

Провайдери фінансових знань, умінь і навичок можуть використовувати різні канали комунікації з цільовими групами. Зокрема, під час реалізації масштабних інформаційних кампаній співпрацювати з операторами мобільного, поштового зв'язку, торговельними мережами, установами, що надають транспортні та комунальні послуги, тощо.

Важливо зазначити, що початкові фінансові знання, уміння і навички представники цільової групи "Діти та молодь" набувають здебільшого від батьків та інших родичів старшого віку. Тому важливо в межах реалізації Стратегії забезпечити створення роздаткових матеріалів, онлайн-ресурсів, які зручно використовувати для навчання дітей і молоді основам управління особистими фінансами вдома.

Зі свого боку людям старшого віку підвищувати цифрову фінансову грамотність можуть допомагати знайомі та родичі молодшого віку, зокрема онуки, які мають успішний досвід отримання фінансових послуг.

Експерти – дають рекомендації щодо розвитку екосистеми фінансової грамотності. Експертами є:

- представники Міжнародної мережі фінансової освіти Організації економічного співробітництва та розвитку (англійською мовою OECD INFE);
- представники міжнародних фінансових організацій;
- науковці та експерти фінансового ринку;
- представники консалтингових компаній;
- об'єднання експертів фінансового ринку.

2.2. Візія, мета та принципи реалізації Національної стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року

Населення України має достатній рівень фінансових знань, умінь і навичок, необхідних для ухвалення відповідальних рішень щодо персональних і родинних фінансів, що забезпечить фінансову стійкість та зростання добробуту громадян.

⁶⁰ Люди, які потрапили в складні життєві обставини, – малозабезпечені, постраждали від домашнього насильства та торгівлі людьми.

Об'єднання зусиль різних установ та масштабування заходів із підвищення рівня фінансової грамотності з метою посилення фінансової стійкості та впевненості громадян України, сприяння їх розвитку та поліпшенню добробуту за будь-яких умов.

Принципи реалізації

Реалізація місії та досягнення мети, визначених у Стратегії, залежатимуть від слідування зацікавленими сторонами ключовим принципам співпраці. Сторони і партнери Стратегії погоджуються, що їх ініціативи і заходи в межах Стратегії відповідатимуть таким принципам:

партнерство	об'єднання зусиль усіх зацікавлених сторін забезпечить ефект синергії – сприятиме зростанню ефективності та масштабності реалізації стратегічних ініціатив у сфері фінансової грамотності;
системність	стратегічні ініціативи повинні формувати фундамент зростання рівня фінансової грамотності населення впродовж життя, поглиблювати розуміння механізму функціонування національної економіки й усвідомлення того, що ефективне управління особистими фінансами сприятиме її сталому розвитку. Результати реалізації заходів, передбачених Стратегією, – вимірювані;
практичність	навчальні матеріали та заходи, спрямовані на підвищення рівня фінансової грамотності населення, повинні стосуватися ситуацій із повсякденного життя, відповідати потребам цільових груп та вимогам часу, акцентувати увагу на відповідальному споживанні під час управління особистими фінансами;
доступність	пояснення теоретичного матеріалу, складних фінансових концепцій доступною мовою, використання широкого набору каналів інформування, методів і засобів навчання з огляду на специфіку, вікові особливості цільових груп, потребу в забезпеченні соціальної рівності, інклюзивності та безбар'єрності доступу до навчальних та інформаційних матеріалів з управління особистими фінансами;
масштабність	концентрація зусиль на підвищенні рівня фінансової грамотності населення всіх регіонів України, забезпечення рівних можливостей доступу до навчальних та інформаційних матеріалів з фінансової грамотності по всій підконтрольній Уряду України території, у тому числі в сільській і гірській місцевостях.

Характеристика майбутнього рівня розвитку фінансової грамотності в Україні

Нижче наведено цільовий стан розвитку фінансової грамотності в Україні та здійснені для цього регуляторні кроки, що сприяють реалізації візії Стратегії.

Якісна базова фінансова освіта

Розроблені та оновлені навчальні програми для розвитку фінансових компетентностей дітей та молоді, починаючи з дошкільного віку. У всіх школах України учні 8–9 класів вивчають обов'язкову дисципліну "Підприємництво і фінансова грамотність". Додатково є можливість проходити цей курс безкоштовно онлайн, у зручний час. Решта школярів поглиблюють фінансові знання

та розвивають навички управління особистими фінансами на вибіркових курсах, під час факультативних занять або позашкільних активностей. Окремі питання фінансової грамотності розглядаються під час вивчення інших дисциплін.

В Україні створена об'єднана спільнота педагогів – експертів з фінансової грамотності. Педагоги мають широкі можливості підвищувати професійні навички з викладання фінансової грамотності: за допомогою онлайн-курсів, тренінгів, участі в заходах з обміну досвідом. Для використання в роботі є різноманітні, безкоштовні навчальні ресурси та зручні інструменти з перевірки фінансових знань, що розміщені на сайті Центру фінансових знань НБУ "Талан". Розроблені підручники для вивчення дисципліни "Підприємництво і фінансова грамотність" у 8–9 класах.

Здобувати базову фінансову освіту цікаво, очне навчання доповнюється участю в різноманітних мотиваційних заходах, до яких долучаються педагоги, діти та молодь зі всієї України та різних країн світу.

Діти та молодь в Україні отримують якісну базову фінансову освіту, що готує їх до дорослого, самостійного життя.

Відповідальне фінансове життя

У дорослих українців є можливість підвищувати рівень фінансової обізнаності впродовж життя, вони мають достатні знання та розвинені навички з фінансового планування, заощадження коштів, інвестування, управління боргами. Це сприяє зростанню впевненості українців в управлінні особистими фінансами, посиленню фінансової стійкості, ухваленню якісних фінансових рішень за різних обставин. Рівень добробуту та задоволеність ним в українців підвищується.

Доросле населення розуміє, як функціонує економіка країни, яку роль відіграє фінансовий сектор у її розвитку, добре орієнтується у видах фінансових установ та фінансових послуг, усвідомлює залежність між ризиком та доходом, швидко адаптується до управління особистими фінансами в кризових умовах.

Українці впевнено користуються різними видами фінансових послуг, обізнані про свої права споживачів фінансових послуг та знають, куди звернутись за захистом у разі їх порушення.

Доросле населення перевіряє рівень своїх фінансових компетентностей і вмотивоване за потреби поглиблювати фінансові знання. В Україні функціонує сучасний Музей грошей, який можна відвідати родинно.

Фінансово обізнані підприємці

В Україні активно розвивається культура підприємницької діяльності. Підприємці-початківці мають доступ до безкоштовних навчальних ресурсів, інформаційних матеріалів та довідників. У країні регулярно проводяться тренінги та інші мотиваційні заходи з підвищення рівня фінансової грамотності підприємців.

Населення, зайняте підприємницькою діяльністю, знає, які види фінансових послуг допоможуть розвитку бізнесу й активно ними користується.

Українські підприємці усвідомлюють важливість фінансових знань у розвитку власної справи, відокремлюють фінанси бізнесу від родинних фінансів, розуміють залежність між ризиком і доходом, своєчасно виявляють прогалини у фінансових компетентностях і намагаються їх подолати.

Зростання фінансової грамотності підприємців сприятиме швидшому повоєнному відновленню та розвитку економіки України.

Просунута цифрова фінансова грамотність

Українці добре розуміються в цифрових фінансових послугах та активно ними користуються. Рівень цифрової фінансової інклюзії в країні зростає.

Населення (зокрема люди старшого віку, люди з інвалідністю) поліпшують свої цифрові фінансові навички під час тренінгів або можуть отримати вичерпну консультацію у фінансових установах.

Населення України постійно поглиблює знання з платіжної безпеки та розвиває навички захисту від шахрайства у сфері цифрових фінансових послуг. Громадяни відповідально користуються послугами онлайн-кредитування.

Українці знають про новітні цифрові фінансові технології (зокрема відкритий банкінг та віртуальні активи), перш ніж користуватися ними, зважують усі ризики.

Для розвитку фінансових компетентностей населення споживає інформацію з надійних джерел, зокрема користується загальнонаціональними онлайн-ресурсами з підвищення фінансової грамотності.

Сприятлива екосистема для розвитку фінансової грамотності

В Україні поступово формується стійка екосистема фінансової грамотності. Цьому посприяло об'єднання зусиль органів державної влади, органів місцевого самоврядування, освітніх закладів, фінансових установ та їх об'єднань, експертів фінансового ринку, лідерів думок, медіа та всіх бажаючих. Розвитку екосистеми фінансової грамотності в Україні сприяє налагодження міжнародної співпраці та обмін досвідом із представниками Міжнародної мережі фінансової освіти ОЕСР.

2.3. Стратегічні цілі

Стратегія спрямована на реалізацію п'яти стратегічних цілей.

ЦІЛЬ I

Якісна базова фінансова освіта

- 1.1. Сучасні навчальні програми
- 1.2. Доступні навчальні ресурси
- 1.3. Об'єднана спільнота педагогів-експертів з фінансової грамотності
- 1.4. Моніторинг фінансової грамотності дітей та молоді
- 1.5. Висока вмотивованість бути фінансово обізнаними

5 ініціатив

ЦІЛЬ II

Відповідальне фінансове життя

- 2.1. Навчальні ресурси для розвитку фінансових компетентностей упродовж життя
- 2.2. Підвищення обізнаності про економіку та фінансові послуги з першоджерел
- 2.3. Розвиток навичок управління особистими фінансами в кризових умовах
- 2.4. Діагностика фінансових компетентностей дорослого населення
- 2.5. Проєкти Музею грошей

5 ініціатив

ЦІЛЬ III

Фінансово обізнані підприємці

- 3.1. Потужний старт
- 3.2. Впевнені користувачі фінансових послуг
- 3.3. Зрозумілі фінансові інструменти
- 3.4. Корисні просвітницькі та мотиваційні заходи
- 3.5. Своєчасне виявлення прогалин у знаннях та навичках

5 ініціатив

ЦІЛЬ IV

Просунута цифрова фінансова грамотність

- 4.1. Доступні та зрозумілі цифрові фінансові послуги
- 4.2. Платіжна безпека та захист від шахрайства у сфері цифрових фінансових послуг
- 4.3. Упізнавані онлайн-канали поширення фінансових знань
- 4.4. Інтерактивні інструменти вдосконалення фінансових компетентностей

4 ініціативи

ЦІЛЬ V

Сприятлива екосистема для розвитку фінансової грамотності

- 5.1. Створення та розвиток механізмів співпраці в Україні
- 5.2. Посилення міжнародної співпраці
- 5.3. Розвиток науково-освітньої роботи на базі Музею грошей

3 ініціативи

2.4. Індикатори виконання стратегічних цілей

Після початку повномасштабної російсько-української війни відбулися суттєві зміни в складі постійно проживаючого населення на території України через загибель, внутрішнє переміщення та виїзд за кордон частини українців унаслідок воєнних дій. Тому некоректно під час визначення індикаторів досягнення стратегічних цілей та їх цільових значень повністю керуватись результатами комплексного дослідження рівня

фінансової грамотності українців, проведеного Проектом USAID "Трансформація фінансового сектору" спільно з НБУ за методикою ОЕСР у серпні 2021 року.

Попередній перелік індикаторів виконання стратегічних цілей та їх проміжних цільових значень наведений в таблиці 2:

Таблиця 2. Індикатори виконання стратегічних цілей

Індикатори	Станом на 31 грудня 2023 року	Станом на 31 грудня 2025 року
Індекс фінансової грамотності дорослого населення (18–79 років), бали	12,3 ⁶¹	12,5
Школи, де дітей навчають фінансовій грамотності, % від загальної кількості	10%	100%
Онлайн-курс з фінансової грамотності для підготовки педагогів	1	2
Онлайн-курс з фінансової грамотності для школярів	–	1
Онлайн-курс з фінансової грамотності для дорослого населення	–	1
Кількість розроблених та оновлених рамок фінансових компетентностей	2	3
Кількість централізовано розроблених та оновлених освітніх програм	2	5
Кількість підприємців-початківців, які пройшли навчання	–	500
Унікальні користувачі сайту Центру фінансових знань НБУ "Талан", осіб за рік	42 тис.	100 тис.
Унікальні користувачі освітнього сайту з фінансової грамотності "Гаразд", осіб за рік	20 тис.	80 тис.

Перелік індикаторів та їх цільові значення уточнюватимуться на початку 2026 року з огляду на результати повторного дослідження.

⁶¹ Значення показника станом на 30 вересня 2021 року USAID (2021), Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні / Проект USAID "Трансформація фінансового сектору", https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf?v=4.

РОЗДІЛ III

Упровадження Національної стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року

3.1. Модель управління Національною стратегією розвитку фінансової грамотності до 2030 року

Загальний нагляд за реалізацією Стратегії здійснюватиме міжвідомча робоча група з розроблення Стратегії (далі – Міжвідомча група). Міжвідомча група об'єднує різні установи, зацікавлені в підвищенні фінансової грамотності населення України. Такий підхід до виконання верхньорівневих документів у сфері фінансової грамотності відповідає рекомендаціям Ради ОЕСР⁶² та Міжнародної мережі фінансової освіти ОЕСР⁶³ дасть змогу розподілити сфери відповідальності, сприятиме ефективній реалізації стратегічних ініціатив.

До складу Міжвідомчої групи входять представники НБУ, МОН, ФГВФО, НКЦПФР, Мінекономіки, Мінцифри, ОРПЕ.

Завдання Міжвідомчої групи:

- визначення напрямів та пріоритетів розвитку фінансової грамотності в Україні;
- розгляд пропозицій щодо планування заходів із підвищення фінансової грамотності населення України;
- розроблення, затвердження й оновлення Стратегії;
- сприяння ефективній, скоординованій реалізації заходів, визначених у Дорожній карті Стратегії;
- забезпечення моніторингу й оцінки ефективності виконання Стратегії шляхом збору та аналізу інформації про проведені заходи у сфері підвищення фінансової грамотності населення;
- сприяння поширенню успішного досвіду організації та проведення заходів у сфері фінансової грамотності для різних груп населення.

Міжвідомча група сприяє затвердженню, виконанню та оновленню Стратегії і Дорожньої карти щодо її реалізації, налагодженню співпраці між різними установами для підвищення рівня фінансової грамотності населення України.

⁶² OECD (2020), OECD Council Recommendation on Financial Literacy, <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0461>.

⁶³ OECD (2015), OECD/INFE Policy Handbook on the Implementation of National Strategies for Financial Education, <https://www.oecd.org/finance/National-Strategies-Financial-Education-Policy-Handbook.pdf>.

Для здійснення консультацій з експертами фінансового ринку, об'єднань фінансових установ, представниками міжнародних фінансових організацій, закладів освіти, громадських об'єднань, органів місцевого самоврядування та інших організацій може скликатися Консультативна платформа.

Інформаційно-аналітичне забезпечення, організаційний супровід діяльності Міжвідомчої групи та організацію засідань Консультативної платформи здійснюватиме НБУ.

3.2. Механізм фінансування

Фінансування реалізації заходів та дій Дорожньої карти відбуватиметься за рахунок змішаних джерел. Централізованого розподілу коштів не передбачається.

Планується залучити ресурси таких учасників:

державні установи долучатимуться до реалізації Стратегії у межах компетенцій, установлених законодавством України;

донори – низка міжнародних та українських донорських організацій, що висловили зацікавленість долучитися до реалізації окремих заходів Стратегії за умови їхньої відповідності напрямам діяльності цих організацій;

фінансові установи братимуть участь в організації та фінансуванні освітніх ініціатив у сфері підвищення фінансової грамотності населення з метою сприяння розвитку компетентностей, зростанню відповідальності споживачів фінансових послуг, що забезпечуватиме синергію в контексті подальшого розвитку бізнесу;

інші організації можуть долучитися до реалізації Стратегії у міру своїх можливостей на безоплатній основі, розповсюджуючи інформаційні та просвітницькі матеріали, надаючи приміщення та/або персонал для проведення освітніх заходів.

3.3. Ризики реалізації Національної стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року

Упровадження Стратегії передбачає реалізацію значної кількості заходів і дій, під час виконання яких можуть виникнути певні ускладнення, що уповільнюватимуть досягнення стратегічних цілей.

У таблиці 3 зазначено ключові ризики, вектори їхнього впливу та запропоновано перелік заходів, що можуть запобігти або мінімізувати шкідливі наслідки:

Таблиця 3. Ризики реалізації Стратегії

Опис ризику	На що впливає	План реагування
Триваліший строк, ескалація повномасштабної війни росії проти України	На область охоплення, результат, строки	Оновлення Стратегії
Несприйняття суспільством заходів, передбачених Стратегії	На результат	З'ясування причин несприйняття шляхом опитування та інших методів дослідження, пошук альтернативних ініціатив або посилення комунікації
Зміна суспільних пріоритетів	На результат	Оновлення Стратегії
Недостатність ресурсів (фінансових, людських та інших) для реалізації заходів, передбачених Стратегією	На результат, строки виконання	Пошук додаткових ресурсів, партнерів, перегляд кошторису ініціатив з метою їх здешевлення
Продовження строків виконання завдань у зв'язку зі збільшенням обсягу робіт	На строки	Унесення змін до Дорожньої карти
Недостатня підготовленість координаторів стратегічних ініціатив до комплексного вирішення завдань	На строки виконання	Заміна координаторів
Труднощі з налагодженням співпраці, недостатня залученість членів проєктних команд	На область охоплення, строки	Уточнення спільних напрямів співпраці, унесення змін до складу міжвідомчої робочої групи
Зміни нормативно-правової бази стосовно спроможності реалізувати стейкхолдерами заходи та дії, передбачені Стратегією	На область охоплення, результат, строки	Перерозподіл завдань між стейкхолдерами, пошук альтернатив

РОЗДІЛ IV

Дорожня карта реалізації Національної стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року

Для досягнення візії та виконання цілей Стратегії відповідальні установи реалізовуватимуть ініціативи та заходи.

Виконання цілі 1 “Якісна базова фінансова освіта” передбачатиме виконання таких завдань для підвищення фінансової грамотності дітей і молоді, які навчаються в закладах освіти:

Таблиця 4. Ініціативи та заходи з реалізації цілі 1

Ініціативи	Заходи	Відповідальні за виконання	Термін реалізації
1.1. Сучасні навчальні програми	1.1.1. Оновити Рамку фінансових компетентностей дітей та молоді України (до 18 років) відповідно до рекомендацій Європейської комісії та ОЕСР	ФГВФО, МОН, НБУ, НКЦПФР	2027, II кв.
	1.1.2. Розробити освітню програму для вивчення основ фінансової грамотності дітьми дошкільного віку	НБУ, МОН	2024, IV кв.
	1.1.3. Розробити навчальні програми для вивчення основ фінансової грамотності школярами 1–7 класів	НБУ, МОН	2030, IV кв.
	1.1.4. Оновити навчальну програму з дисципліни "Підприємництво і фінансова грамотність" для школярів 8–9 класів	НБУ, МОН	2028, IV кв.
	1.1.5. Розробити та затвердити модельні навчальні програми з фінансової грамотності для профільної школи	НБУ, МОН	2027, II кв.
1.2. Доступні навчальні ресурси	1.2.1. Оновити комунікаційну платформу (сайт) з навчальними матеріалами (сайт Центру фінансових знань НБУ "Талан")	НБУ	2027, IV кв.
	1.2.2. Розробити підручники для школярів 8 та 9 класів для вивчення дисципліни "Підприємництво і фінансова грамотність"	НБУ, МОН, ФГВФО, НКЦПФР, Мінекономіки	2026, II кв.
	1.2.3. Створити онлайн-курси для школярів 8 та 9 класів для дистанційного вивчення дисципліни "Підприємництво і фінансова грамотність"	НБУ, МОН, ФГВФО, НКЦПФР, Мінекономіки	2027, IV кв.
	1.2.4. Підготувати посібник та робочий зошит з фінансової грамотності для учнів старшого шкільного віку	НБУ, МОН, ФГВФО, НКЦПФР	2028, IV кв.
	1.2.5. Адаптувати посібник для дітей дошкільного віку за програмою Aflatoun International	НБУ, МОН	2026, IV кв.

Ініціативи	Заходи	Відповідальні за виконання	Термін реалізації
	1.2.6. Розробити тематичні навчально-методичні матеріали з фінансової грамотності для освітян, дітей та молоді	НБУ, МОН, ФГВФО, НКЦПФР	Щороку
	1.2.7. Розробити та сприяти розробленню експертами з фінансової грамотності навчальної та художньої літератури з фінансової грамотності й підприємництва	НБУ	2030, IV кв.
1.3. Об'єднана спільнота педагогів – експертів з фінансової грамотності	1.3.1. Розробити навчальну програму для підготовки педагогів за напрямом "фінансова грамотність"	НБУ, МОН	2027, IV кв.
	1.3.2. Підготувати інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання курсу "Підприємництво і фінансова грамотність" у 8 класі закладів загальної середньої освіти	МОН, Інститут модернізації змісту освіти МОН України, НБУ	2025, II кв.
	1.3.3. Підготувати інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання курсу "Підприємництво і фінансова грамотність" у 9 класі закладів загальної середньої освіти	МОН, Інститут модернізації змісту освіти МОН України, НБУ	2026, II кв.
	1.3.4. Залучити заклади вищої освіти, у тому числі педагогічні, та заклади післядипломної педагогічної освіти (за згодою) до підготовки освітян за напрямом "фінансова грамотність"	НБУ, МОН	2027, IV кв.
	1.3.5. Створити онлайн-курс для педагогів для підвищення кваліфікації щодо викладання дисципліни "Підприємництво і фінансова грамотність" у 8, 9 класах	НБУ, МОН, ФГВФО, НКЦПФР, Мінекономіки	2026, II кв.
	1.3.6. Проводити конференції для педагогів, які навчають дітей і молодь фінансової грамотності	НБУ, МОН, ФГВФО	Щороку
	1.3.7. Запровадити всеукраїнський конкурс "Учитель року" у номінації "Підприємництво і фінансова грамотність"	МОН, НБУ	2028, III кв.
	1.3.8. Регулярно проводити курси з підвищення кваліфікації педагогів у межах Школи фінансової грамотності "Талан"	НБУ, МОН	Щороку
1.4. Моніторинг фінансової грамотності дітей та молоді	1.4.1. Провести моніторингове дослідження рівня сформованості компетентності "Підприємництво і фінансова грамотність" в учнів 10 класів	НБУ, МОН, Junior Achievement Ukraine	2027, IV кв.
	1.4.2. Проводити тематичні опитування дітей та молоді у сфері фінансової грамотності з метою вивчення освітніх потреб та напрямів докладання зусиль	НБУ	Щороку
	1.4.3. Організувати тематичне експрес-тестування для перевірки рівня фінансової грамотності школярів (14–18 років)	ФГВФО, НБУ, МОН, НКЦПФР	Щороку

Ініціативи	Заходи	Відповідальні за виконання	Термін реалізації
1.5. Висока вмотивованість бути фінансово обізнаними	1.5.1. Проводити освітні заходи, зокрема Всесвітній тиждень грошей, День гривні, Всесвітній день заощаджень, а також інші тематичні заходи, у тому числі присвячені розвитку культури благодійності, для освітян, дітей та молоді	НБУ, МОН, ФГВФО	Щороку
	1.5.2. Започаткувати проведення щорічних всеукраїнських учнівських змагань з фінансової обізнаності у форматі олімпіади або турніру	НБУ, МОН, Junior Achievement Ukraine	2027, IV кв.
	1.5.3. Організувати проведення в Україні національного відбору European Money Quiz (найбільших змагань з фінансової грамотності для дітей 13–15 років) та представлення України у фіналі міжнародних змагань у Брюсселі	НБУ, НАБУ	Щороку
	1.5.4. Організувати конкурс бізнес-ідей серед учнів 9 класів у межах курсу "Підприємництво і фінансова грамотність" за підручником експертів НБУ	НБУ	Починаючи з III кв. 2027, надалі щороку
	1.5.5. Проводити екскурсії, виставкові проекти та освітні заходи в Музеї грошей для освітян, дітей та молоді	НБУ	Щороку

Для досягнення цілі 2 "Відповідальне фінансове життя" державні установи реалізовуватимуть такі стратегічні заходи, щоб підвищити рівень фінансової грамотності дорослого населення:

Таблиця 5. Ініціативи та заходи з реалізації цілі 2

Ініціативи	Заходи	Відповідальні за виконання	Термін реалізації
2.1. Навчальні ресурси для розвитку фінансових компетентностей упродовж життя	2.1.1. Оновити Рамку фінансових компетентностей дорослого населення України відповідно до рекомендацій Європейської комісії та ОЕСР	ФГВФО, НБУ, НКЦПФР	2026, IV кв.
	2.1.2. Розробити тематичні освітні курси для проведення тренінгів із фінансової грамотності	НБУ, ФГВФО, НКЦПФР	2028, IV кв.
	2.1.3. Розробити освітній курс із підвищення фінансової грамотності для дорослого населення на робочому місці	НБУ, ФГВФО, НКЦПФР	2027, IV кв.
	2.1.4. Розробити навчальні та інформаційні матеріали з підвищення фінансової грамотності військових, ветеранів та членів їх сімей	ФГВФО, НБУ, НКЦПФР, Міноборони, Мінветеранів	2030, IV кв.
2.2. Підвищення обізнаності про економіку та фінансові послуги з першоджерел	2.2.1. Створити базу публікацій #ПростоПроЕкономіку	НБУ	2024, IV кв.
	2.2.2. Провести інформаційні кампанії з підвищення обізнаності населення щодо захисту прав споживачів фінансових послуг, платіжної безпеки та інших актуальних питань	НБУ	2030, IV кв.
	2.2.3. Розробити інформаційні матеріали з фінансової грамотності, про фінансові установи та їхні послуги	НБУ	Щороку
	2.2.4. Забезпечити ефективну комунікацію із вкладниками, кредиторами, експертами, підприємцями та іншими цільовими аудиторіями щодо гарантування вкладів, механізмів врегулювання банків, продажу активів банків, що перебувають у стадії ліквідації	ФГВФО	2024, IV кв.
	2.2.5. Розробити інформаційні та навчальні матеріали щодо безпечної поведінки та захисту від шахрайства на ринках капіталу	НКЦПФР	2025, IV кв.
2.3. Розвиток навичок управління особистими фінансами в кризових умовах	2.3.1. Провести заходи з фінансової обізнаності під час воєнного стану для фінансово вразливих категорій населення (ВПО, мешканців деокупованих територій, населення України, що перебуває за кордоном, інших категорій населення)	ФГВФО, НБУ	2024, IV кв.
	2.3.2. Розробити курс з управління особистими фінансами в кризових умовах та провести тренінги	ФГВФО, НБУ, НКЦПФР	2024, IV кв.

Ініціативи	Заходи	Відповідальні за виконання	Термін реалізації
2.4. Діагностика фінансових компетентностей дорослого населення	2.4.1. Провести національне дослідження рівня фінансової грамотності населення України за методикою ОЕСР (18–79 років)	НБУ, ОЕСР	2027, IV кв.
	2.4.2. Проводити тематичні дослідження та опитування дорослого населення у сфері фінансової грамотності з метою вивчення потреб та проблем	НБУ	Щороку
	2.4.3. Організувати тематичне експрес-тестування для перевірки рівня фінансової грамотності дорослого населення	ФГВФО, НБУ, НКЦПФР	Щороку
	2.4.4. Організувати Всеукраїнське тестування з фінансової грамотності для дорослого населення	НБУ	Щороку
2.5. Проекти Музею грошей	2.5.1. Оновлювати програму заходів Музею грошей	НБУ	Щороку
	2.5.2. Співпрацювати з іншими установами в напрямі проведення спільних виставкових проєктів	НБУ	Щороку
	2.5.3. Проводити екскурсії та інші освітні заходи в Музеї грошей для дорослого населення	НБУ	Щороку
	2.5.4. Розробляти інформаційні матеріали для дорослого населення	НБУ	Щороку
	2.5.5. Оновити концепцію та тематико-експозиційний план Музею грошей з метою збільшення частки експонатів та тематичного блоку, присвячених фінансовій грамотності	НБУ	2026, IV кв.
	2.5.6. Здійснити трансформацію Музею грошей в освітньо-інформаційний центр	НБУ	2030, IV кв.

Досягнення цілі 3 "Фінансово обізнані підприємці" потребуватиме реалізації таких стратегічних заходів з метою підвищення рівня фінансової грамотності населення, яке займається підприємницькою діяльністю:

Таблиця 6. Ініціативи та заходи з реалізації цілі 3

Ініціативи	Заходи	Відповідальні за виконання	Термін реалізації
3.1. Потужний старт	3.1.1. Розробити Рамку фінансових компетентностей підприємців України згідно з рекомендаціями ОЕСР	ФГВФО, НБУ, НКЦПФР, Мінекономіки, Мінцифри, ОРПЕ	2025, IV кв.
3.2. Упевнені користувачі фінансових послуг	3.2.1. Підготувати інформаційні та навчальні матеріали про платіжні послуги для підприємців	НБУ, Мінекономіки, ОРПЕ	2027, IV кв.
	3.2.2. Підвищити поінформованість про кредитні та страхові інструменти для бізнесу	НБУ, Мінекономіки, ОРПЕ	2027, IV кв.
	3.2.3. Розробити інформаційні матеріали про реалізацію підприємцями проєктів екологічного спрямування у співпраці з фінансовими установами	НБУ, Мінекономіки	2027, IV кв.
3.3. Зрозумілі фінансові інструменти	3.3.1. Підвищити обізнаність підприємців щодо використання фінансових інструментів на ринках капіталу	НКЦПФР	2027, IV кв.
	3.3.2. Підготувати інформаційні та навчальні матеріали про можливості залучення підприємцями інвестицій на ринках капіталу	НКЦПФР	2027, IV кв.
3.4. Корисні просвітницькі та мотиваційні заходи	3.4.1. Організувати серію навчальних тренінгів для підприємців із фінансово-економічної тематики	НБУ, ФГВФО, НКЦПФР, Мінекономіки, Мінцифри, ОРПЕ	2026, IV кв.
3.5. Своєчасне виявлення прогалин у знаннях та навичках	3.5.1. Провести національне дослідження рівня фінансової грамотності підприємців за методикою ОЕСР	НБУ, Мінекономіки	2027, IV кв.
	3.5.2. Провести тематичні опитування підприємців у сфері фінансової грамотності з метою вивчення потреб та напрямів докладання зусиль	НБУ, Мінекономіки, ОРПЕ	2027, IV кв.
	3.5.3. Розробити експрес-тест для перевірки рівня фінансової грамотності підприємців	ФГВФО, НБУ, НКЦПФР, Мінекономіки, Мінцифри, ОРПЕ	2026, III кв.

З метою виконання цілі 4 "Просунута цифрова фінансова грамотність населення" заплановані такі стратегічні заходи, що сукупно сприятимуть розвитку фінансових компетентностей українців:

Таблиця 7. Ініціативи та заходи з реалізації цілі 4

Ініціативи	Заходи	Відповідальні за виконання	Термін реалізації
4.1. Доступні та зрозумілі цифрові фінансові послуги	4.1.1. Проводити заходи та інформувати про користування фінансовими послугами дистанційно (зокрема для людей старшого віку, для людей з інвалідністю)	НБУ	Щороку
	4.1.2. Проводити заходи щодо відповідального та безпечного користування фінансовими послугами онлайн	НБУ	Щороку
	4.1.3. Розробити інформаційні матеріали щодо надання платіжних послуг на основі технології відкритого банкінгу	НБУ	2026, IV кв.
	4.1.4. Розробити інформаційні та навчальні матеріали щодо безпечного користування віртуальними активами	НБУ	2026, IV кв.
4.2. Платіжна безпека та захист від шахрайства у сфері цифрових фінансових послуг	4.2.1. Розробити сайт з підвищення обізнаності населення щодо протидії платіжному шахрайству	НБУ, Кіберполіція	2026, IV кв.
	4.2.2. Розробити онлайн-курс із платіжної безпеки	НБУ, Кіберполіція	2026, IV кв.
	4.2.3. Розробити онлайн-гру з протидії платіжному шахрайству	НБУ	2026, IV кв.
	4.2.4. Забезпечити проведення інформаційної кампанії з протидії платіжному шахрайству	НБУ	Щороку
4.3. Упізнавані онлайн-канали поширення фінансових знань	4.3.1. Забезпечити просування та наповненість контентом освітньої онлайн-платформи "Гаразд"	НБУ	Постійно
	4.3.2. Посилити комунікацію через офіційні спеціалізовані месенджери та сторінки в соціальних мережах	НБУ, ФГВФО	Щороку
	4.3.3. Запустити спеціалізований сайт для інвесторів "Внесок"	НКЦПФР	2025, IV кв.
	4.3.4. Розробити новий сайт Музею грошей	НБУ	2025, IV кв.
4.4. Інтерактивні інструменти вдосконалення фінансових компетентностей	4.4.1. Розробити мобільний додаток для обліку особистих фінансів	НБУ	2026, IV кв.
	4.4.2. Розробити онлайн-гру для молоді з розрахунку бюджету	НБУ	2026, IV кв.
	4.4.3. Організувати тематичне експрес-тестування для перевірки рівня цифрової фінансової грамотності дорослого населення – користувачів фінансових послуг (старше 18 років)	ФГВФО, НБУ, НКЦПФР, Мінцифри	Щороку

Для досягнення цілі 5 "Сприятлива екосистема для розвитку фінансової грамотності" державні установи реалізовуватимуть заходи, які посилюватимуть співпрацю у відповідній сфері:

Таблиця 8. Ініціативи та заходи з реалізації цілі 5

Ініціативи	Заходи	Відповідальні за виконання	Термін реалізації
5.1. Створення та розвиток механізмів співпраці в Україні	5.1.1. Залучити фінансові установи до участі в розвитку фінансової грамотності	НБУ, ФГВФО, НКЦПФР	2030, IV кв.
	5.1.2. Посилити співпрацю з центральними та місцевими органами державної влади у сфері фінансової грамотності	НБУ, ФГВФО, НКЦПФР, Мінекономіки	2030, IV кв.
	5.1.3. Залучити лідерів думок, експертів фінансового ринку, медіа до розвитку фінансової грамотності	НБУ, ФГВФО, НКЦПФР, Мінекономіки, Мінцифри	2030, IV кв.
	5.1.4. Розробити модель центрів розвитку фінансових компетентностей	НБУ, ФГВФО	2027, IV кв.
5.2. Посилення міжнародної співпраці	5.2.1. Розширити співпрацю з Міжнародною мережею фінансової освіти ОЕСР	НБУ	2030, IV кв.
	5.2.2. Поглибити співпрацю з центральними банками інших країн та міжнародними організаціями у сфері фінансової грамотності	НБУ	2030, IV кв.
5.3. Розвиток науково-освітньої роботи на базі Музею грошей	5.3.1. Організувати міжнародну щорічну конференцію "Money & Banking"	НБУ	Щороку
	5.3.2. Підготувати наукові та просвітницькі матеріали з історії грошового обігу	НБУ	Щороку

Список використаних джерел

- Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року, <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy/refactoring>.
- Міністерство цифрової трансформації України (2023). Дослідження цифрових навичок українців. Третя хвиля, <https://osvita.diia.gov.ua/research>.
- НАБУ (2023). Аналіз фінансової поведінки MASS ACTIVE – кредитування: вплив війни (червень-липень, 2023), <https://nabu.ua/ua/vidbulasya-prezentatsiya-doslidzhennya-analiz-finansovoyi-povedinki-mass-active-kredituvannya.html>.
- Національна економічна стратегія на період до 2030 року, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#n25>.
- Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#n73>.
- НБУ (2018). Стратегія Національного банку України, 2018–2020 роки, <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-natsionalnogo-banku-ukrayini-2018-2020-roki>.
- НБУ (2019). Бачення Національного банку Стратегії фінансової грамотності, <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-finansovoyi-gramotnosti>.
- НБУ (2023). Опитування з фінансової грамотності серед підлітків 11–18 років в Україні, <https://talan.bank.gov.ua/novyny/rezultati-opituvannia-z-finansovoyi-gramotnosti-dlia-pidlitkiv-11-18-rokiv>.
- НБУ (2023). Результати опитування з платіжної безпеки від НБУ та Опендатабот, <https://bank.gov.ua/ua/news/all/rezultati-opituvannya-vid-nbu-ta-opendatabot-kojen-devyatiy-opitaniy-stavav-jertvoyu-shahrayiv-z-pochatku-voyennogo-stanu>.
- НБУ (2023). Стратегія Національного банку України, <https://bank.gov.ua/ua/about/strategy>.
- НБУ (2024). Другий рік повномасштабної війни: обсяги безготівкових розрахунків зростають, <https://bank.gov.ua/ua/news/all/drugiy-rik-povnomasshtabnoyi-viyni-obsyagi-bezgotivkovih-rozrahunkiv-zrostayut>.
- НКЦПФР (2023). Інформація про стан і розвиток недержавного пенсійного забезпечення України станом на 31 вересня 2023 року, <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/#tab-5>.
- Про внесення змін до типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня: наказ Міністерства освіти і науки України від 28 листопада 2019 року № 1493, <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1493729-19#Text>.
- Про затвердження типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 19 лютого 2021 року № 235, <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-21#Text>.
- Про Національний банк України: Закон України від 20 травня 1999 року № 679-XIV, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>.
- Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
- Про проведення дослідно-експериментальної роботи на базі загальноосвітніх навчальних закладів та вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації України на 2012–2019 роки: наказ Міністерства освіти і науки України від 19 липня 2021 року № 828, <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0828736-12#Text>.
- Стратегія розвитку фінансового сектору України, <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy>.
- Український ветеранський фонд (2023). Друге анонімне онлайн-опитування серед ветеранів та діючих військовослужбовців "Портрет ветерана. Блок "Потреби ветеранів", <https://veteranfund.com.ua/doc/6-12-02-23.pdf>.

- ФГВФО, НБУ, НКЦПФР (2022), Рамка фінансових компетентностей дорослого населення України, https://talan.bank.gov.ua/uploads/files/Ukraine_Financial_Competence_Framework_Adults.pdf.
- ФГВФО, USAID (2024). Обізнаність споживачів фінансових послуг про систему гарантування вкладів – 2023, <https://www.fg.gov.ua/storage/files/dgf-opinion-survey-report-march2024-ua.pdf>.
- ФГВФО, НБУ, МОН, НКЦПФР (2024). Рамка фінансових компетентностей дітей та молоді України, <https://talan.bank.gov.ua/uploads/files/ramka-finansovikh-kompetetnostei-ditei-ta-molodi-ukrayini.pdf>.
- Consumer Financial Protection Bureau (CFPB), 2015, Financial Well-Being: The Goal of Financial Education, https://files.consumerfinance.gov/f/201501_cfpb_report_financial-well-being.pdf.
- European Commission (2021), Report on the Results of the Feasibility Assessment for the Development of a Financial Competence Framework in the EU, https://finance.ec.europa.eu/document/download/8b504dd6-3bef-479f-872d-72105f0bb058_en?filename=210408-report-financial-competence-framework_en.pdf.
- IOM (2023), Ukraine – Area Baseline Assessment (Raion Level) – Round 31 (December 2023), <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-area-baseline-assessment-raion-level-round-31-december-2023?close=true>.
- Money and Mental Health Policy Institute (2021). The State We're In: Money and Mental Health in A Time of Crisis, <https://www.moneyandmentalhealth.org/wp-content/uploads/2021/11/The-State-Were-In-Report-Nov21.pdf>.
- OECD (2012), OECD/INFE High-level Principles on National Strategies for Financial Education, <https://www.oecd.org/finance/financial-education/nationalstrategiesforfinancialeducation.htm>.
- OECD (2015), OECD/INFE Policy Handbook on the Implementation of National Strategies for Financial Education, <https://www.oecd.org/finance/National-Strategies-Financial-Education-Policy-Handbook.pdf>.
- OECD (2016), OECD/INFE 2016 International Survey of Adult Financial Literacy Competencies, <https://www.oecd.org/financial/education/oecd-infe-survey-adult-financial-literacy-competencies.htm>.
- OECD (2018), G20/OECD INFE Policy Guidance on Digitalisation and Financial Literacy, <https://www.oecd.org/finance/financial-education/g20-oecd-infe-policy-guidance-digitalisation-financial-literacy-2018.htm/1000>.
- OECD (2020), OECD Council Recommendation on Financial Literacy, <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0461>.
- OECD (2020), OECD/INFE 2020 International Survey of Adult Financial Literacy, www.oecd.org/financial/education/launchoftheoecdinfeglobalfinancialliteracysurveyreport.htm.
- OECD (2021), Digital delivery of financial education: design and practice, <https://www.oecd.org/finance/financial-education/digital-delivery-of-financial-education-design-and-practice.htm>.
- OECD (2021), G20/OECD-INFE Report on supporting financial resilience and transformation through digital financial literacy, <https://www.oecd.org/finance/financial-education/supporting-financial-resilience-and-transformation-through-digital-financial-literacy.htm>.
- Tsapin, A., Faryna, O. (2024). The role of financial literacy in anchoring inflation expectations: The case of Ukraine. NBU Working Papers, 2/2024. Kyiv: National Bank of Ukraine, https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/WP_2024-02_Tsapin_Faryna.pdf?v=7.
- USAID (2019), Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні / Проект USAID "Трансформація фінансового сектору", https://talan.bank.gov.ua/uploads/files/Financial-Literacy-Survey-Report_June2019_ua.pdf.
- USAID (2021), Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні / Проект USAID "Трансформація фінансового сектору", https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf?v=4.
- World Bank (2021), Building a Financial Education Approach: A Starting Point for Financial Sector Authorities, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/36212>.

Додатки

Додаток 1. Глосарій

Екосистема фінансової грамотності – сфера взаємодії великої кількості різноманітних суб'єктів (установ державної влади, закладів освіти, фінансових установ, експертів фінансового ринку, громадських організацій, медіа тощо) на засадах співробітництва та конкуренції з метою поширення у суспільстві фінансових знань, формування раціонального ставлення й проактивної поведінки населення під час вирішення фінансових питань, забезпечення фінансової стійкості та зростання добробуту.

Компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність⁶⁴.

Особисті фінанси – сукупність грошових коштів та їх еквівалентів, якими володіє та управляє людина.

Рамка фінансових компетентностей – документ, у якому описані ключові компетентності населення (набір знань, вмінь, навичок та особливостей ставлення) у сфері фінансової грамотності, управління особистими фінансами, що є основою для ухвалення відповідальних фінансових рішень, забезпечення і поліпшення добробуту.

Стратегія розвитку фінансової грамотності – документ, що визначає довгострокову візію, принципи, ключові напрями докладання зусиль – стратегічні цілі, шляхи їх досягнення з урахуванням потенційних викликів і бар'єрів, а також цільові індикатори, основні завдання й заходи державної політики з підвищення фінансової грамотності населення.

Фінансова грамотність – комплекс знань, вмінь, навичок, ставлення та поведінки людини, потрібних для ухвалення обґрунтованих фінансових рішень і для досягнення в результаті особистого фінансового добробуту⁶⁵.

Фінансова інклюзія – 1) наявність у населення та підприємств доступу до корисних та доступних фінансових продуктів і послуг, які задовольняють їхні потреби, – грошових переказів, платежів, заощаджень, кредитів та страхування – і надаються відповідальним та стійким способом⁶⁶; 2) створення умов для залучення всіх верств населення та бізнесу до користування різноманітними фінансовими послугами, які доступні за інфраструктурою та ціною, офіційно врегульовані та відповідають потребам населення, з метою стимулювання економічного зростання країни та зменшення соціальної нерівності в суспільстві.

Фінансова культура – сукупність моделей поведінки населення у сфері управління особистими фінансами, що ґрунтується на знаннях, ставленні, нормах суспільної моралі та етики, цінностях, є результатом виховання, розвитку та набутого впродовж життя досвіду. На формування фінансової культури населення впливають суспільно-економічні умови, оточення, традиції, принципи взаємодії та особливості комунікації між людьми.

Фінансова освіта – інструмент підвищення фінансової грамотності населення; процес, у результаті якого поглиблюються знання фінансових концепцій, фінансових послуг, ризиків, розвиваються навички та впевненість, що сприяє ухваленню обґрунтованих фінансових рішень, надає розуміння, куди звернутися по допомогу та яких заходів потрібно вжити, щоб поліпшити особистий фінансовий добробут⁶⁷. У межах Стратегії під терміном "фінансова освіта" мається на увазі базова фінансова освіта, що не передбачає підготовки професійних учасників фінансового ринку.

Фінансова поведінка – тип поведінки населення щодо управління особистими фінансами за певних обставин і умов: формування доходів, розподіл витрат, фінансове планування, управління заощадженнями, боргами, інвестиціями, ризиками. Фінансова поведінка може бути як спонтанною, так і виваженою, продуманою, цілеспрямованою. Фінансова поведінка безпосередньо пов'язана з процесом прийняття

⁶⁴ Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

⁶⁵ OECD (2020), OECD Council Recommendation on Financial Literacy, <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0461>.

⁶⁶ World Bank, <https://www.worldbank.org/en/topic/financialinclusion/overview#1>.

⁶⁷ OECD (2012), OECD/INFE High-level principles on national strategies for financial education, <https://www.oecd.org/finance/financial-education/nationalstrategiesforfinancialeducation.htm>.

фінансових рішень з огляду на поточні умови та попередній досвід.

Фінансова стійкість – здатність окремих людей чи домогосподарств протистояти, упоратися з негативними фінансовими шоками та відновитися від їх наслідків⁶⁸.

Фінансове виключення (фінансова ексклюзія) – нездатність населення, наявність труднощів або небажання отримати доступ до основних фінансових послуг, що може призвести до соціального відчуження, бідності та нерівності.

Фінансове ставлення – схильність населення певним чином розпоряджатися своїми грошима, ухвалювати фінансові рішення, поглиблювати фінансові знання, що впливає на фінансову поведінку.

Фінансовий добробут – стан матеріального забезпечення, що дає змогу людині повністю виконувати поточні та постійні зобов'язання, почуватися впевненою щодо фінансового майбутнього, приймати рішення, що дають змогу бути задоволеною життям⁶⁹.

Фінансові вміння – здатність населення управляти особистими фінансами завдяки використанню набутих фінансових знань і навичок (вміння визначати особисті фінансові цілі, складати особистий фінансовий план та розраховувати особистий бюджет, вміння визначати напрями здійснення особистих інвестицій, вміння порівнювати фінансові продукти та обирати найоптимальніші умови надання фінансової послуги, вміння ідентифікувати фінансові ризики).

Фінансові знання – обізнаність населення у сфері управління особистими фінансами, фінансового планування, бюджетування, способів заощадження та інвестування, фінансових ризиків та способів

їх мінімізації, основних видів фінансових установ, видів фінансових послуг та порядку їх отримання. Фінансові знання поглиблюються впродовж життя та за допомогою освіти.

Фінансові навички – володіння засобами та методами управління особистими фінансами, що дають змогу населенню ухвалювати виважені фінансові рішення та захищати свій капітал (регулярно заощаджувати частину доходу, вчасно погашати кредити, здійснювати витрати згідно з наперед складеним бюджетом, контролювати стан власних рахунків, відстежувати динаміку своїх доходів та витрат, інвестувати заощадження, користуватися страховими послугами тощо).

Цифрова фінансова грамотність – комплекс знань, вмінь, навичок, ставлення та поведінки населення, необхідних для ефективного здійснення будь-якої фінансової діяльності у цифровому середовищі; включає додаткові виміри порівняно з фінансовою грамотністю, такі як знання та навички у сфері цифрових фінансових послуг, розуміння цифрових фінансових ризиків та методів їх мінімізації, базові знання захисту персональних фінансових даних у цифровому середовищі, знання прав споживачів цифрових фінансових послуг та процедур забезпечення їх виконання.

Цифрові фінансові послуги – фінансові операції з використанням цифрових технологій, включаючи електронні гроші, фінансові послуги, що надаються дистанційно, через платіжні застосунки та онлайн, без відвідування відділень банків чи небанківських фінансових установ. Найпоширеніші цифрові фінансові послуги – платіжні, розрахункові, кредитні, депозитні, страхові тощо, а також перегляд особистої фінансової інформації за допомогою цифрових пристроїв⁷⁰.

⁶⁸ OECD (2021), G20/OECD-INFE Report on supporting financial resilience and transformation through digital financial literacy, <https://www.oecd.org/finance/financial-education/supporting-financial-resilience-and-transformation-through-digital-financial-literacy.htm>.

⁶⁹ Consumer Financial Protection Bureau (CFPB), 2015, Financial well-being: The goal of financial education, https://files.consumerfinance.gov/f/201501_cfpb_report_financial-well-being.pdf.

⁷⁰ OECD (2018), G20/OECD INFE Policy Guidance on Digitalisation and Financial Literacy, <https://www.oecd.org/finance/financial-education/g20-oecd-infe-policy-guidance-digitalisation-financial-literacy-2018.htm/1000>.

Додаток 2. Найпоширеніші ситуації, що потребують ухвалення фінансових рішень упродовж життя

Потреби та обставини, що зумовлюють ухвалення фінансових рішень	Питання, що необхідно вирішити
Кишенькові гроші	Розподіл та контроль витрат, безпечне зберігання грошей, навички з використання безготівкових інструментів
Самостійні покупки	Вибір товарів і послуг, порівняння цін, співвідношення ціна / якість, планування витрат, контроль за розрахунками
Перший мобільний телефон	Контроль за витрачанням грошей з особового рахунку абонента в оператора мобільного зв'язку, планування витрат
Завершення школи	Вибір майбутньої професії, продовження освіти, фінансове планування
Перша робота	Прогнозування доходу, перспектив кар'єрного розвитку
Щоденні витрати	Бюджетування, використання інструментів безготівкових розрахунків, платіжна безпека
Заощадження, фінансова подушка	Фінансове планування, забезпечення фінансової стійкості, безпека, убезпечення заощаджень від інфляції та примноження
Купівля автомобіля	Фінансове планування, витрати на купівлю та подальше обслуговування автомобіля
Купівля житла	Фінансове планування, витрати на купівлю та подальше обслуговування нерухомості
Кредити	Розуміння прав та обов'язків споживачів фінансових послуг, уважне ознайомлення з кредитним договором перед підписанням, чітке розуміння обсягу сукупних витрат, відношення кредитних платежів до доходів, боргова дисципліна, обізнаність щодо реструктуризації, пролонгації кредиту
Звільнення, зміна роботи	Забезпечення фінансової стійкості в період безробіття, витрати на перекваліфікацію (за потреби)
Інвестиції	Фінансове планування, фінансові інструменти, управління ризиками, захист від шахрайства
Власний бізнес	Заснування власного бізнесу, бюджетування, фінансове планування, інвестиції в розвиток, управління ризиками
Шлюб	Ведення бюджету (спільно, роздільно, змішаний підхід), поділ майна у разі розлучення

Переїзд	Фінансове планування, забезпечення фінансової стійкості, безпека
Діти	Трансформація сімейного бюджету у зв'язку з народженням дитини, планування витрат на виховання, освіту дітей
Пенсія	Фінансове планування, забезпечення добробуту в пенсійному віці, формування пасивних джерел доходу, безпека, захист від шахрайства
Спадщина	Фінансове планування, розподіл майна між нащадками

Додаток 3. Онлайн-ресурси з фінансової грамотності

Канали комунікації	Назва ресурсу
 Facebook	▪ Центр фінансових знань НБУ "Талан" ▪ Онлайн-платформа "Гаразд" для підвищення фінансової грамотності ▪ Музей грошей Національного банку України ▪ ФінКульт (Фонд гарантування вкладів фізичних осіб)
 Instagram	▪ Музей грошей Національного банку України ▪ Основна сторінка НБУ в інстаграмі ▪ Онлайн-платформа "Гаразд" для підвищення фінансової грамотності
 Viber	▪ Онлайн-платформа "Гаразд" для підвищення фінансової грамотності
 Telegram	▪ НБУ: Знати. Розуміти ▪ Центр фінансових знань НБУ "Талан" ▪ Онлайн-платформа "Гаразд" для підвищення фінансової грамотності
 YouTube	▪ Офіційний канал Національного банку України ▪ НБУ: фінансова грамотність ▪ ФінКульт (канал Фонду гарантування вкладів фізичних осіб)
 Тематичні сайти та мікросайти	▪ Центр фінансових знань НБУ "Талан" (комунікаційна платформа для педагогів із навчальними матеріалами з фінансової грамотності) ▪ Фінансова грамотність для освітян (онлайн-курс для педагогів із підвищення кваліфікації, розміщений на платформі онлайн-освіти Prometheus) ▪ Онлайн-платформа "Гаразд" для підвищення фінансової грамотності ▪ Фінансова просвіта ▪ Освітні серіали, рубрика "Цифрові фінанси" ▪ Інформаційна кампанія #ШахрайГудбай ▪ Освітня кампанія "Всесвітній тиждень грошей" ▪ Путівник по заощадженнях (тематичний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб) ▪ Національна онлайн-школа для підприємців ▪ Освітній серіал "Фінансова грамотність для підприємців"
 Рамки фінансових компетентностей	▪ Рамка фінансових компетентностей дітей та молоді України ▪ Рамка фінансових компетентностей дорослого населення України

